

Poštšina plačana v gotovini.

MODRA PTICA LETO V

LETO 1933/34

ŠTEV. 3

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 3. ŠTEVILKE

FEBRUAR

Juš Kozak: Za prekmurskimi kolniki

Ruda Jurčec: Politika v vinjetah

Jakob Wassermann: Zver

M. Mohoričeva: Freysgoden Hrafinkel

Zapiski:

Peter Donat: Kako živi sovjetski pisatelj

—: Schopenhauer in psihoanaliza

Poročila

Razno

MODRA PTICA

Pearl J. Buck

John Galsworthy

Heinrich Mann

Maksim Gorkij

Nič ni cenejšega od lepe knjige, nič dražjega od slabe knjige!

Vsako leto

4

knjige in vsak
mesec revijo

Vse za 15 ali 20 ali
25 Din na mesec

Vaše blagorodje!

ZALOŽBA MODRA PTICA stopa v peto leto svojega obstoja. V kratkih štirih letih je izdala celo vrsto nad vse pomembnih knjig in jih v tisočih razširila med slovenske bralce. Temu svojemu programu bo ostala zvesta še naprej, skrbela bo, da bodo v njenem izboru zastopana vsa najboljša dela. Ko stopamo v peto leto svojega dela, vabimo tudi Vas, da stopite v vrsto naših naročnikov in pomagajte tako slovenski tiskani besedi do življenja, sebi pa zagotovite knjige trajne vrednosti.

V letu 1933./34. izidejo sledeče redne publikacije:

HEINRICH MANN:

VÉLIKA STVAR

Roman

Heinrich Mann (brat Thomasa Manna) je reprezentant tistega dela nemških književnikov, ki je stal zmerom v ospredju borbe za svobodo duha. Karkoli pomembnega se je zgodilo v nemškem javnem življenju, je bil Heinrich Mann vedno med prvimi, ki se je oglasil s svojo odločno besedo. Preteklo zimo je moral pobegniti pred Hitlerjevci, ki so sežgali njegove knjige in mu pred kratkim zaplenili premoženje. »Vélika stvar« je izmed njegovih številnih romanov njegovo najboljšo delo. V njem se dotakne vseh sodobnih problemov (družbe, mladine, ljubezni, dela itd.) in ni pri tem nikdar (kakor veliko sodobnih pisateljev) razvlečen in dolgočasen, marveč pripoveduje zgoščeno in zanimivo, da ga je nemogoče odložiti pred koncem. Poslovenil ga je Mirko Javornik. Izide decembra.

JOHN GALSWORTHY:

SAGA O FORSYTIH

Tretja knjiga (Vendar samostojen roman)

S tretjo knjigo, ki izide 1934 v začetku marca, bo zaključena ta monumentalna družinska kronika, o kateri pravi Keyserling, da je največji roman evropske literature. Tretji roman »Sage« se odigrava že po vojski, ko so stari Forsyti že mrtvi in z njimi tudi njihova (viktorijska) doba in lastninski nagon. Ker je skoro sodoben, je najzanimivejši od vseh treh delov in zaradi mehkih barv, s katerimi je risan, še lepši od prejšnjih dveh. — Novi naročniki bodo za doplačilo lahko prejeli tudi prejšnja dva dela, če se le ne bodo prepozno zglasili. Knjigo prevaja Oton Župančič.

MAKSIM GORKIJ:

TROJE LJUDI

Roman

Dasi je pri nas malo imen tako popularnih kakor je ime Maksima Gorkega, je vendarle res, da so nam njegova dela po večini neznana. Od njegovih tridesetih knjig imamo komaj par prevedenih, pa še tiste so menda že razprodane. Mi smo imeli na programu Gorkega že prvo leto in sicer njegove »Spomine na sodobnike«, ki jih pa zaradi raznih ovir nismo mogli izdati. V reviji je potem izšel iz te knjige »Lev Tolstoj«. Tedaj smo obljubili, da bomo v enem prihodnjih let izdali enega njegovih romanov. Sedaj to obljubo uresničujemo. »Troje ljudi« je eden njegovih najsijajnejših romanov. Poslovenil ga bo Josip Vidmar. Izide v začetku junija.

PEARL S. BUCK:

DOBRA ZEMLJA

Kitajski
roman

Ameriška pisateljica Pearl S. Buck je hčerka protestantskega misijonarja, ki je dolgo časa misijonaril na Kitajskem. Tako je njegova hčerka preživela svojo zgodnjo in pozno mladost v tej deželi in se dodobra seznanila z življenjem Kitajcev in z vsemi njihovimi običaji. To znanje je kot poznejša pisateljica strnila v svoj mojstrski roman »Dobra zemlja«, ki je zanimiv kakor malokatero delo. Kitajska zemlja, suša, povodnji, kobilice, glad, med vsem tem pa ljudje z vsemi svojimi običaji in navadami, z napori in radostmi, z ljubeznijo in razočaranji. Avtorica je dobila za to delo največjo angleško književno nagrado. »Dobra zemlja« prevaja Stanko Leben. Izide v začetku septembra.

REVIJA – MODRA PTICA

Poleg štirih rednih knjig na leto izda založba še vsak mesec leposlovno revijo, ki se je tako priljubila, da je danes to najbolj razširjeni slovenski literarni mesečnik. To revijo prejema naročniki na knjige brezplačno.

CENE: Letna naročnina na vse te publikacije znaša:

za knjige v karton vezane	Din 180.—
za knjige v platno vezane	Din 240.—
za knjige v polusnje vezane	Din 300.—

Ta naročnina se lahko plačuje v enakih mesečnih obrokih à Din 15.—, 20.—, ali 25.—.

----- Ako še niste naročeni, izrežite in odpošljite! -----

Tu odrežite!

Točen naslov naročnika:

Ime:

Poklic:

Kraj:

Pošta:

Založba

MODRA PTICA

Ljubljana

Rimska cesta 3

Znamka
za 75 par

Založba Modra ptica v Ljubljani

je izdala do sedaj sledeče knjige:

A. Redne:

Knut Hamsun: *BLAGOSLOV ZEMLJE*. Roman. Poslovenil Rudolf Kresal. (Razprodan.)

Anton Čehov: *ANJUTA*. Izbor najboljših novel. Poslovenil Josip Vidmar.

John Galsworthy: *TEMNI CVET*. Roman. Poslovenil Oton Župančič.

Prosper Mérimée: *ŠENTJERNEJSKA NOČ*. Roman. Poslovenil Oton Župančič.

Selma Lagerlöf: *GÖSTA BERLING*. Roman. Poslovenil Rudolf Kresal. (Razprodan.)

Maurice Baring: *DAPHNE ADEANE*. Roman. Poslovenil Stanko Leben.

Liam O'Flaherty: *NOČ PO IZDAJI*. Roman. Poslovenil Oton Župančič.

Jack London: *DOLINA MESECA*. Roman. Poslovenil Vladimir Levstik.

Emil Ludwig: *NAPOLEON*. Življenjepisni roman. Poslov. Josip Vidmar.

Sigrid Undset: *JENNY*. Roman iz življenja umetnikov. Poslovenil Fran Albrecht.

V. Blasco Ibañez: *KRVAVE ARENE*. Roman. Poslovenil Stanko Leben.

Knut Hamsun: *POTEPUHL*. Roman. Poslovenil Oton Župančič.

René Fülöp-Miller: *SVETI SATAN*. Poslovenil F. Kozak.

John Galsworthy: *SAGA O FORSYTIH*. Prva knjiga. Roman. Poslovenil Oton Župančič.

Sinclair Lewis: *ARROWSMITH*. Roman. Poslovenil Stanko Leben.

John Galsworthy: *SAGA O FORSYTIH*. Druga knjiga. Roman. Poslovenil Oton Župančič.

Vsaka od teh knjig stane: broširana Din 60.—, v platno vezana Din 80.—, v polusnje vezana Din 100.—. (Za naše naročnike 25 % manj.)

B. Izredne:

Knut Hamsun: *PAN*. Roman. Poslovenil Rudolf Kresal. Stane v platno vez. Din 40.—. (Za naše naročnike Din 30.—.)

Walter Scott: *IVANHOE*. Zgodovinski roman. Poslovenil Vladimir Levstik. Cena: broširan Din 100.—, v platno vezan Din 120.—, v polusnje vezan Din 150.—. (Za naše naročnike Din 75.—, 90.— in 120.—.)

Alojz Gradnik: *SVETLE SAMOTE*. Izbrane pesmi. Cena: v platno vezanim Din 60.—, v usnje vezanim Din 120.—. (Za naše naročnike 25 % ceneje.)

Jiri Wolker: *PRAVLJICE*. Poslovenila Silva Trdina. Cena v platno vezanim Din 40.—. (Za naše naročnike Din 30.—.)

Vladimir Bartol: *LOPEZ*. Drama. Cena v pl. vez. Din 40.—. (Za naše naročnike Din 30.—.)

----- Ako še niste naroceni, izrežite in odpošljite! -----

Naročilnica

Podpisani pristopam kot naročnik na redne publikacije *Modre ptice* za l. 1933/34. Pošiljajte mi knjige v — mehko — v platno — v polusnje — vezane.

Letno naročnino Din 180.—, 240.—, 300.—, bom plačeval letno — četrtletno — mesečno, — počenši s 1. decembrom 1933.

Pošljite mi še sledeče knjige:

Lastnoročen podpis naročnika.

Opomba: Poslovno leto *Modre ptice* se začne 1. decembra in se konča 30. novembra prihodnjega leta. Kdor v prihodnjem letu ne želi biti več naš naročnik, nam mora to sporočiti najkasneje do 1. oktobra vsakega leta, sicer ga smatramo še naprej za svojega naročnika.

ZA PREKMURSKIMI KOLNIKI

JUŠ KOZAK

V v l a k u

Na postaji v Čakovcu, kjer je lendavski vlak čakal na potnike iz Zagreba, je vladala tišina. Nad medžimursko nižino je svetilo jesensko solnce. Izprehajala sva se pred vlakom. Dvakrat, trikrat so se stisnile visoko gori v modrini bele meglice, zastrle za hip solnce in zopet izginile. Sušil jih je severovzhodnik, ki je pihal iz votlih daljin prek širne panonske nižine.

Nekje na južni strani, kamor so hiteli ljudje, se je prikazoval vrh zvonika, ob njem slemena hiš. Najbrže Čakovec pod visokim nebesnim pokrovom.

V kostanjih ob prašni cesti zadaj za postajo je zašumel veter, potem je bilo zopet vse tiho. Svetile so se izgajene tirnice. Na peronu so se razgovarjali delavci, toda njihovi glasovi niso segli do vlaka.

Trije kmetiški delavci s težkimi, lesenimi kovčegi prestopijo iz zagrebškega vlaka. Za njimi se prikošati trebušast človek v posvalkani obleki. Roke tišči v žepih, za sabo vleče kljukasto gorjačo. Navidez svinjerejec. Pričnemo se pomikati proti severu.

Zunaj se razliva stekleni sij jesenskega solnca nad travniki in koruzo, včasih se zablisne v potočku ali bližnji mlaki.

Nekaj časa nas dramí enakomerno drdranje voza, ki nenadoma preneha, kakor da je zamrlo v širni prostornini, skozi katero polzimo. Voz je tesen, pogovor med potniki se dobro razloči. Svinjerejec sloni ob oknu, zaspano glavo si podpira z mesnato dlanjo in posluša mlajšega delavca, ki mu sedi nasproti. Ves čas ne trene z očesom, ne izpregovori besede, očitno posluša le zato, da si prežene dolgčas. Mladi človek govori madžarski; živahno mu teko besede, včasih z dramatičnim poudarkom. Morda je sezonski delavec, ki se vrača v domači kraj in pripoveduje o letini. Starejša delavca se ne vmešavata v pogovor. Režeta si ceneno salamo in požirata obilne založaje. Videti je, da so vsi trije Madžari. Na nasprotnem koncu sedi mlado dekle. Njen obraz je starikav, obleka gosposka, čeprav bolj znešena kot vkrojena z okusom. Poleg nje sedi visok človek, kateremu bi bilo težko prisoditi poklic. Kadar si prižiga cigareto, mu roke lažno drhte. Lice je močno izpito in razodeva življenjsko izkušnost, ki je s pretkanostjo v sorodstvu. Vse na njem je za silo, tako kravata kakor obleka, vse cenena manufakturna roba. Človek, ki se nahaja v sredi med gospodo in kmetiškim ljudstvom. Eden izmed tistih, katerim je življenje veter in ki vselej dobro vedo, odkod piha. Z dekletom se razgovarja z rafinirano malomarnostjo in jo ves čas ogleduje pritajeno od strani. Polagoma prične zdehati in ji le še z nasmeškom prikimava; zgovorna, malo mikavna deklina ga ni razvnela.

Proga se primakne k medžimurskim goricam; po hlebčastih hribih so razsejane skromne vasice, večinoma pa se skrivajo v zelenih dragah. Na

Odlomke iz potopisa, objavljene v prvi številki letošnje »Književnosti«, sem z urednikovim dovoljenjem uvrstil semkaj. (Op. pis.)

prisojnih slemenih se solnči vinska trta. Domislim se, da se vozim v Prekmurje, v Slovensko krajino, ki se je po veliki svetovni revoluciji združila z materno zemljo. V zavesti se mi porajajo čudni občutki. Ta zemlja se mi zdi naenkrat bolj tuja, razdalja med njo in nami večja kakor med pokrajinami v zapadni Evropi, ki jih človek pozna iz knjig in iz opisov. Vse vezi med njo in slovenskim osrčjem so bile pretrgane. Vedeli smo, da se daleč onkraj Mure še nahajajo Slovenci, ki so si ohranili jezik precej različen od centralnih dialektov in so ga le Prleki razumeli. Toda Prleki so redko govorili o njem. Regionalni individualizem je pri Slovencih tako razvit, da je sosedov plot že meja na obzorju.

Prekmurje je ob živi materi odmiralo in je životarilo le kot spomin na panonske Slovence, o katerih se je včasih v šoli govorilo. Kri se ni več pretakala v kri, slovenska pesem, peta v prekmurski cerkvi ni odmevala v osrčju. Slovenski sužnji so se sicer množili, toda na svoje pravice že davno niso več mislili. Ko jih je v zgodnjem srednjem veku madžarski naval potisnil v gozdove proti zapadu, so se brez vsake zaslombe potikali po njih. V plodni nižini so ostale razvaline njihovih požganih domov. Ko se je kesneje madžarski konjenik prelevil v agrarca, sprejel krščanstvo in fevdalni sistem, so Slovenci prihajali zopet na dan, plaho in boječe. Učili so Madžare, kako se obdeluje polje. Med obema narodoma se je pričelo mirnejše sožitje. Kakšno sožitje? Gospod je bil Madžar, cerkev in posvetna oblast sta mu dajali vse pravice. Madžar je prepeval bojno pesem, Slovenec otožno popevčico. Od tedaj ni mogel Slovenec pozabiti madžarske pesti. Gledal jo je nad sabo v fevdalni dobi, spoštovati jo je moral, ko je prebujeni nacionalizem osemindesetega leta pribil na njegova vrata teze madžarskega nacionalizma. Kako bi je ne? Spomenica za Zedinjeno Slovenijo je bila miroljubna marseljeza, katero so ohranili v spominu le maloštevilni inteligenti. Madžari so za svojo svobodo, za prebujeni nacionalizem prelivali kri. Panonski Slovenci niso čuli o Zedinjeni Sloveniji, nosili so križe in težave brezpravnega sužnja. Reakcija je odrinila madžarsko meščanstvo, poveljčala je grofe in barone. Cerkev je blagoslovila njihovo oblast. Prekmurski kmet je živel v strahu in trepetu pred tem veličanstvom, ki je predstavljalo madžarski narod. V cerkvi je še pel slovenske pesmi, zunaj pred cerkvijo pa je bil srečen, če mu je pomolil madžarski grof roko v poljub. Ošabni valpeti so mu nasipali v torbo toliko zrna, da je za silo živel. Kesneje, v dobi kapitalističnega imperializma so se z meščanom naselili židovski trgovci, ki so se iz mest razlezli po prekmurskih vaseh in jim je raja zastavljala svojo borno imovino. Madžarski grofje in baroni so pričeli v Budimpešti tlačiti svojo opozicijo, svojega meščana in še potem delavce. Ady Endre je pel o bridki zavesti, da je rojen kot Madžar in se potaplja v tem blatu med Donavo in Tiso, da se mu pretaka po žilah kri Avarov in Hunov. Hungarija mu je postala usodni simbol »stare, preklete, blazne, tužno-romantične, strašne hiše«. V svetovni vojni pojejo Adyjevi Kuruci:

»Čuješ dragi kume, kam zdaj naša pot?
Jaz ti pravim kum, nikamor več, ne sem ne tod!
Konec naš so davno preračunali naprej,
Zdaj ne briga me, kaj pride še poslej.«

V tem vzdušju je živel madžarski kmet, prekmurski je pa nosil povrh še usodo, da ni bil Madžar. V Prekmurju niso odjeknili borbeni glasovi

upornikov proti fevdalnim mogotcem, ki so pili lastno kri in gazili ob-
enem človečanske pravice bednih Slovakov in Slovencev.

V Muraszombatigu, Felső-Lendavi, Cserencsoszu se je izprehajal žandar
— prvi bog, grofov valpet — drugi bog, eksekutor — tretji bog.

Madžarski meščan, ki je branil oseminštiridesetega leta svoje človečan-
ske pravice, si je osvojil vsa gesla kapitalističnega imperializma, katerega
je podpihovalo še rasno sovraštvo. Izvedel je madžarizacijo v mestih, ko-
loniziral slovensko zemljo, posebno ob železniških progah, ki so se vse
stekale v Pešti in so vodile čez mejo, kjer je zahteval madžarski interes.
S slovenskimi zemljami Madžari niso potrebovali zveze. V šolah so pri-
čeli poučevati madžarski, dve generaciji že nista čuli druge besede.
Nacionalističnemu imperializmu so zvesto služili: fevdalizem, kapital,
cerkev in šola. Razjedali so slovensko narodno manjšino, ki je živo-
tarila v tej »stari, strašni, blazni hiši«. — »Kadar je Hungarija ilumi-
nirana« pravi Ady Endre, »plačujejo to iluminacijo milijoni s svojim
življenjem in s svojo radostjo.«

Koliko radosti je še preostalo Prekmurcu? Zoper naravne zakone se je
manjšina ohranila, čeprav je živela skoraj brez sleherne zveze z materno
zemljo. Na pragu dvajsetega stoletja so sredi civilizirane, kulturne Evrope
pričeli plebanuši pisati slovenskemu ljudstvu v Prekmurju preproste
knjige v njegovem jeziku. Otrok, ki je zastal v rasti, je poizkušal tipaje
shoditi. —

Misli so preskočile. Prekmurski študentje so prišli v Ljubljano, v slo-
vensko osrčje, ko je slovenski človek sam privolil, da se gimnazija v
Soboti okrne. Zvedavo smo jih opazovali, previdno izpraševali, da se ne
bi izdali. Malokdo je poznal njihovo zemljo in prišli so med nas, kakor
da se je od nekod neko čudo vzelo. Kdo je takrat zablodil v Slovensko
Krajno? Pogumni prekupeci in izvozničarji, agitatorji, ki so lovili glasove
za volitve, meščan z inteligentnim poklicem, da bi se osebno okoristil,
državni uradniki, ki so sovražili zemljo in se počutili med kmetškim ljud-
stvom kakor izgnanci v Sibiriji.

V Murskem Središču so odšli delavci in je vstopila visoko rasla kme-
tiška žena z otrokom v naročju. Ko je zdrsel vlak prek mostu, se je pogled
sprostrl po širni prekmurski zemlji. Skozi vrste vitkih jagnedi ob sivi,
prašni cesti se je sprostrl pogled po zeleni poljani in se vstavljaj ob
gozdovih, ki so stali na ravnini kakor temni zidovi. Nikjer nobene vasi,
nobenega zvonika. Človeške naselbine se prikrivajo očem, vsa skrivnost
ondotnega življenja lepi na rodovitni, temno sivi prsti.

Medtem, ko se mi je pogled izprehajal po poljani in beli ajdi, sem
občutil, da me nekdo vprašujoče ogleduje. Zagledal sem velike sinje oči,
ki so se nepremično vpirale vame. Bila je kmetiška žena, ki je vstopila
v Murskem Središču. Sedela je skoraj na robu klopi in se ves čas ni
premaknila. Tako se vedejo ljudje, ki niso vajeni, da bi bila življenjska
udobnost tudi njihova pravica. Njeno pravilno lice je bilo ozko, belo,
čelo visoko in gladko; zaradi ostro rezanega nosu pa so izražale poteze
prej trdoto kot žensko mehkobnost. Opazoval sem ta obraz, ki se mi je
dozdeval vedno bolj izrazit in tipičen. Nobena misel ni prešinila čela,
v ugaslih očeh nisem opazil nobenega znaka notranje čuvstvenosti. Opazo-
vala me je z zvedavim in topim izrazom, kakor da ji je težko delo in
nenehno ukvarjanje s prstjo izsesalo vse sokove. Tedaj se je zganilo
otroče v naročju in ji položilo dlan na lice. Umaknila je pogled in ga s

tihim smehljam pomirila. Lice se ji je v hipu spremenilo, razodevalo je posebno lepoto. V sinjih očeh je zasijalo veselje, nežna čuvstvenost je spreletela blede lica in topli smehlaj je živo pričal, da je pod trdim zunanjim videzom srce še vroče.

Srečanje v vlaku mi je obudilo živo Nušino podobo iz Kranjčevih »Težakov«. »Njen obraz je bil top kot njiva v jeseni, ko ji pobero sad, njene oči hladne kot jesensko nebo. In morda je bila prav radi tega lepa. Bila je kot zemlja brez preteklosti in brez bodočnosti, topa vsakdanjost. — Zemlja —, zemlja, ki se vsako spomlad razcvete in rodi jeseni. Mogoče je bilo kaj zastrtega za njenimi očmi, mogoče so bile kje globoko v njih sanje, toda po vsem tem ni nihče vprašal.«

Vlak se je neslišno ustavil na lendavski postaji.

Ó s l i c e

Nisva zavila v Lendavo, krenila sva na široko cesto proti Soboti.

Atavistična občutja obhajajo človeka, ko postoji na cesti sredi neizmerne ravne zemlje. Tako so pradedje vohali prst.

Kdor je vaje hoditi po gorah ali hriboviti zemlji, ga na prvi hip preseneti, da se ne more nikjer ozreti navzdol in gledati zemeljski relief zviška. Pod navpičnimi jagnedi, nad katerimi plavajo v sinji višini beli oblaki, je človek še nižji, čisto pri zemlji, takorekoč drobec temnosive prsti. Napade ga stiska v prsih zaradi širne daljave in ogromne prostornine pod visokim svodom. Začudene oči blodijo od obzorja do obzorja. Najrajši bi legel v ozko senco za jagnedom na travniku in bi se stisnil k zemlji.

Lendavske gorice so ostale za hrbtom. Ko sem se ozrl, so se mi zdele podobne zelenemu otoku, ovitem z brajdo. Na desno je zapiral drevored jagnedi pogled v medžimursko nižino. Na levi so zijala široka vrata med Goričkim in lendavskimi goricami; skozi prečno vrsto zelenih jagnedi, ki rastejo vmes, se je videlo ogrsko nebo.

Na zapadu je bila zemlja odprta. Je zemlja in je ni. Oči ne morejo pregledati nižine.

Zavedel sem se, da je Pólana še daleč, razdaljo dvanajstih kilometrov je bilo treba ubiti in se vreči v pot. Severovzhodnik nama je pihal v bok in vznemirjal prah na cesti.

Stopila sva v vas. Lakoš. Ob široki cesti se razporejajo na obeh straneh hiše. Nizke so in dolge. Zemlja je prostorna, v višino se ne zida. Oblika opozarja na posebnost panonske hiše. Stanovanjski del in gospodarski prostori se stikajo v pravem kotu. Spredej se nahaja dvorišče, ki je največkrat poraslo s travo. Vodo zajemajo z doma žganimi vrči iz vodnjakov »studencev«, izkopanih sredi dvorišča ali malce na strani. Če je stanovanjski del hiše postavljen s čelom na cesto, je prednja dvoriščna stran opasana z gostim pletenim plotom in je vhod zaprt z nizkimi lesenimi vrati. Kjer se obrača stanovanjski del v notranjo vrtno stran, kaže gospodarski del na cesto hrbet. Hiše, posebno starejše, ki še niso zidane, so si v tradicionalni strukturi docela slične, razlikujejo se le v razčlenjenosti. Pri nekaterih manjka ozki prehod »pojata«, tam kjer se oba dela v kotu stikata. Za pojato so hlevni prostori, potem široko »gümlö«, čigar streha je marsikje potisnjena na dvorišče in jo podpirata dva lesena stebra. Na gümlu stoje vozovi, prazni in naloženi s poljskimi pridelki. Zadnja stena na gümlu pa je predrta s širšimi vrati na vrt. Leseni, slikoviti svinjaki so

nižji od hiše in pritisnjeni ob gümlo. Na dvorišču ali tik ob plotu stoje precej visoke, ozke lesene kletke, kokuručnjaki, v katerih hranijo koruzni pridelek.

Napisi na trgovinah in gostilnah, obrtniške označke so slovenske, zapovedane seveda, ker pričajo imena njihovih lastnikov zgovorno, da prebivajo tod Madžari. Do Kapce, približno uro dobre hoje je pritisnila madžarska kolonizacija. V Dolenjem in Gorenjem Lakošu, v Gaberju ne čuješ skoraj nikjer slovenske besede, razen, če se znanca iz notranjih vasi srečata na cesti. Košate in prsate kmetice stoje na dvorišču in naju pozornostno ogledujejo.

»Tod so vajeni, da se gospod vozi. Midva pa peš v tem solncu.«

»Naj pasejo zijala. Poglej jo deklino pri vodnjaku, kako živozelen predpasnik ima. Take barve so mi všeč.«

Tudi na hišah opažam, da so nekatere opasane z živozelenimi ali rdečimi črtami. Sicer pa niso bogvedi kako snažne. Stene so marsikje odrsane in kažejo rebra. Visoko naloženi vozovi se zibljejo skozi vas. Krave vlečejo počasi. Ne veš, kako bi odgovarjal otrokom, ki se vračajo iz šole in glasno pozdravljajo: »Dicsér tessék a Jezus Krisztus.«¹

Za hrbtom čujem razgovor. »Sta bili v šoli?«

»— — —«

»Gresta iz šole?«

»— — —«

»Ali se učite v šoli slovenski?«

»Da. Igen, igen.«

Deklici hodita trdovratno za nama. Hihitata se in razgovarjata po madžarsko.

»Čemu ju ogovarjaš. Še procesija se nabere za nama.«

K sreči zapuščava Lakoš in so zadnje hiše kmalu za nama. Visoka koruza se priklanja v vetru, ki piha prek ravnine. Iz zelenja ne vidiš nikamor, le temnosivo cesto nekaj sto metrov pred sabo. Dobro dene, da se zavija na desno in levo.

»Ali niso vasi slikovite? In bogate so videti.«

»Take so torej panonske hiše. Pojata in vrata na gümlo delajo vtis, da stoji hiša na široki zemlji. Študij, kako je nastala oblika take hiše, bi bil zelo zanimiv. Ni dvoma, da so vzroki izkustveni in racionalistični. Estetični čut se pridružuje šele kasneje.«

»Hiše, posebno starejše, so vse ometane z blatom. Ogrodje je leseno.«

»Človek se zmeraj uklanja zemlji. Iznajdljivost se kaže v smiselnosti njegovega dela. Kamor sežejo oči ni nikjer kamenja. Od kod naj ga vzamejo? Pri nas se kar ponuja. Tudi čvrstega lesa ni videti. Taka stavba iz slabega lesa in blata mora biti sklenjena. Geometrični kot odpira najširše možnosti glede opore in prostora. V višino ne morejo graditi ne v širino. Te male hišice in mala gospodarska poslopja ne bi vzdržala, če bi stala ločena. Zato jih je moral strniti in smiselno razčleniti, da ima povsod prehod. Zemlje je pa dovolj, da se mu na dolžino ni treba omejevat.«

»Ali si opazil, kako vegaste so stene na nekaterih hišah in se slemena ugrezajo?«

»Najbrže od starosti.«

¹ Dičör teših a Jezuš Kristuš.

»Na slovenski zemlji še nikjer nisem videla takih hišic.«

»Vidiš, najsi je oblika še tako nenavadna, ima vendar zelo preproste in prvobitne vzroke. Zato se hišice tako zelo skladajo s pokrajino, iz katere so zrasle. Še ni dolgo, ko sem gledal slike od nekod iz Južne Amerike. Odkrili so napol pozabljeno, izumirajoče ljudstvo, ki postavlja hiše podobne ilovnatim uljem. Človek bi moral videti tisto zemljo.«

Med pogovorom se je prikazala nova vas. Od daleč sva razločila visoke slamnate kope, ki marsikje presegajo strehe. Óslice. Stožčaste so zelo redke. Ponavadi so podolgaste in zdevane v sleme. Poševne ploskve obsečejo na gladko s koso. Nekje sredi travnika sem videl óslico podobno hišici.

Óslice se zlate v solncu poleg belih zidov in temnih slamnatih streh ter izpričujejo letni pridelek. Vajeno oko lahko presodi, koliko oralov je gospodar obsejal z žitom.

Óslice so žive, plastične podobe kmetiškega dela. V teh hišah iz žitne slame se zrcalijo gospodarjeve skrbi, vnema in delavnost družine, zapisani so trdi računi ali bo do spomladi dovolj moke (mele) za dom?

Vlasta se je zopet ustavila, treba jo je čakati. Nekje ogleduje lične, bele stebre, ki podpirajo streho nad preddverjem. Vse ji je novo in se ne more odtrgati.

Modruje, da so kmete za meščana zmeraj romantične, naj hodi še toliko po deželi.

Zopet zapuščava vas. Zunaj na desni zapaziva tik ob cesti cimetur (pokopališče), na katero so naju že poprej opozorili. Prva pot, ki se poslej oddvoji od glavne ceste, pelje v Pólano.

»Praviš, da naju zavaja romantika. Nemara je res tako. Seveda ima romantika ob vsakem času drugo vsebino. Današnji človek se je preobjedel kulture in civilizacije in se rad zateka k primitivni prvobitnosti. Kakor da išče za svoje življenje novih opor v kolektivu. Poglej izrazne oblike v moderni umetnosti. France Kralj jih označuje za ljudski slog.«

»Se spominjaš, kako se pelje Filip Latinovicz po tistem krasno popisanim jutru, ko preživlja še enkrat vse spomine na svojo mladost, med polji in travniki k materi na deželo?«

»Krleža je v 'Latinoviczevem Povratku' globoko občutil boleost modernega človeka, razdvojenega nad problemi sodobne civilizacije in kulture. Ko se Filip vozi skozi zeleno solnčno ravan, ga prevzame želja, da bi pozdravil žarečo kroglo kot odrešenika, ki plove z matematično točnostjo v svetli pristan nad močvirjem in mračnim blatom današnje stvarnosti, v kateri se je razbila njegova ladja. In pozneje, ko živi na vasi, kako ga prevzame bližina narave, kako uživa, ko lahko posluša klepetanje štokrlje, opazuje čapljo in zasaja noht v sveži grah. Po enajstih letih življenja sredi konzervne civilizacije se prične v njem oglašati elementarna potreba po neposredni resničnosti. Te želje so globoko občutene in istinite, čeprav je tudi to neke vrste romantika.«

»In tisti prizor z Bobočko pod bukvijo?«

»Ali ni značilen? Ko v nevihti sopejo drevesa v gozdu, vzplamti Filip zopet z elementarno strastjo. Toda vse to je le mimogrede. Krležov svet ostane močvara sodobne stvarnosti, njegovi ljudje gnijejo in se duše v tem blatu. Življenja ne uživajo več neposredno, ker jih razjeda intelektualistična skepsa.«

Veter ponehava, oblaki na nebu se ustavljajo.

»Prej sva govorila o novi romantiki. Je čuvstvena in ima vendar še druge vzroke. Današnji človek ne išče v naravi sebe, temveč svojega sočloveka. Zavedel se je, da ne gre več za njegovo osebno odrešenje, išče ga za vse. Motivi so globoko socialni in tudi gospodarski.«

»Zemlja je ostala vendarle tista, ki tudi v največjih stiskah zanesljivo hrani ljudi.«

»Vidiš, tega se danes zavedamo bolj kot kedaj. Povsodi iščejo zopet zemljo... Stoj! Razkrižje. Ali vidiš pri kamnoseku mlin na veter. Kapca je na desno.«

Zavila sva na ožjo pot in krenila v Kapco. Vas je mešana, slovenski razumejo. Sredi vasi stoji znamenje, cement in kamen. (Lesenih znamenj ni skoraj nikjer videti.) Hiše so bolj stisnjene kot v prejšnjih vaseh in óslisce mogočnejše. Zavoljo njih je v vasi tesno in se glas ne izgublja z vetrom. Tudi drevje na dvoriščih in v ulicah je gosteje. Na belih stenah, ob oknih in nad vratmi visi rdeča paprika, povezana v grozde. Živordeča žari v solncu.

Od ceste se cepijo ulice. »Ho, ali se pride tod v Pólano?«

»Igen!... Na levo... Črni log...«

Odgovori so dokaj nerazumljivi in smer ni jasna. Postajava previdna; če zgrešiva, — toliko se že spoznava v tej zemlji, — zaideva lahko za ure in ure. Večkrat se ustaviva in izprašujeva. Naposled na koncu vasi vendarle zgrešiva. Za visokimi jelšami se širijo zeleni travniki. Skromen potok teče ob živi meji. Nasproti se pripelje voz, naložen s senom. Lagodno se ziblje na mehki zemlji. Voznik nama pokaže nasprotno smer in se ponudi, da naju spelje na pravo pot. Večkrat prehitiva in ga čakava na poljskem kolniku. Okoli naju diši zemlja, solnce pripeka in zrak drhti nad koruzo.

»Prej, skozi Kapco sem premišljal, kako je realizem tega življenja strogo racionalističen. Le premisli njegov mehanizem. Óslisce pričajo, kako se tale kmet skozi vse leto ubija, da pridela za dom dovolj

žita, koruze, ajde, prosa,
krompirja, zelja, repe, fižola,
klaje za živino,
začimb: čebule, česna, paprike,
lanu za platno,
sadja, maka,

da redi vsaj

dve kravi in nekaj prašičev,
perutnino za potrebo in prodaj

in si oskrbi

lesa za kurjavo in popravke pri hiši,
slame za prekrivanje,

še le potem lahko misli

na trto in žganje za dom,
na sladkor, sol, petrolej
in vžigalice.

Kadar pridela in priredi količjak na presežek, si lahko kupi hlače in plača davke. Posest mu je obenem pičla bolezenska in starostna zavarovalnina.

To je življenje milijonske večine, ki živi iz rok v usta. Stavim, da jih v teh vaseh, skozi katere sva prišla, lahko na prste prešteješ, ki pridelajo vse, kar sem naštel. Premisli, koliko jih okopava zemljo in je njihov standard desetkrat nižji. Druga plat romantike.

Voznik je zavil proti vasi. Ločili smo se. Pred nama je tekla ravna cesta, ki se je v dalji zavijala. Solnce je grelo v hrbet in oblivalo močvirne pašnike. V globokih jarkih ob cesti je stala umazana voda. Razdalja se ni manjšala, kolnik se je kakor elastika sproti raztegoval. Človek mora pridržati korak, da se ne prehiti in ga vidna daljava pred njim ne ubije.

Zašla sva v tišine, ki jih niti veterc ni vznemirjal. Tik ob cesti so se širili jelševi logi, v katere ne posije solnce. Temna, visoka drevesa razpenjajo nad tišino neprodirno zeleno streho, pod katero ne raste grmičevje in niti mahu ni videti.

Nasproti so pastirji priganjali živino. Velike stasite krave, ki jih človek na prvi pogled zamenjava z voli, so se počasi vračale v vas in mulile travo ob kolniku. Biči so pokali, izza logov so prihajali vedno novi tropi na cesto. Vsa vas pase v bližini.

V jelševem logu zagledava na pol podrto leseno kolibo, ki stoji skoraj v temi in so nekoč v njej prebivali ljudje. Spominja na romantično, pravljično »kočo za vasjo«.

»Izseljenci. Prekmurje jih pošilja veliko v tujino.«

Ko sem se ozrl, so se zibale na ravnem kolniku daleč za nama krave proti vasi. Hrbti na belkah so se v solncu svetili. Spredej se je kolnik zopet raztegnil, sodila sva, da za pol ure hoda. Tišina je postala vidna in oprijemljiva.

»Zdaj naju je nižina pričela vsesavati.«

»Prisesti na voz, ne bi bilo slabo.«

Hodiva in hodiva. Škorci so preleteli kolnik. Beli oblaki počivajo na visokem nebu, svoje obzorje prenašava sabo in se ne izpremeni.

Obstojiva in premišljava, če nisva zgrešila. Nikogar ni, da bi ga povprašala. Za nama in pred nama z ravnilom potegnjen kolnik v solnčni pripeki. Za trenutke se umakneva v jelševo senco. Temna in hladna senca naju blagodejno osveži.

Kolnik se zavija in zavija, visoke jelše in bresti vtesnjujejo pogled. Počasi se prične svet izpreminjati. Za jelšami se prikaže prva njiva. Koruza je do tri metre visoka. Še četrte ure in vmes med logi kopljejo ljudje krompir. Od ceste so precej oddaljeni, zato ne izprašujeva; slutiva bližino vasi, zdaj je vseeno katere.

Nenažno obstaneva. Med drevjem stoje hiše, docela zakrite. Nekdo potrdi: »Je, Mala Pólana. Na levo za kolnikom pridete v Veliko.« Pred vasjo zavijeva na levo. Razgled se širi. Jelševi logi se odmaknejo, v dalji jih zastira svilen koprena. Na obeh straneh obliva solnce zelene pašnike, ki jih preletavajo škorci. Na skrbno obdelanih njivah se blešče motike in se hladi izkopani krompir. Zemlja je mehka. Nikjer ni videti kamna. V visoki koruzi bi se človek lahko skril. Bela ajda diši, da se človeku širijo nosnice. Šumenje čebel, ki si prebirajo v žarkem solncu polne cvetove obkroža človeka v tišini. Čeprav sem že truden, čutim, kako se mi sredi sive prsti, cvetoče ajde, visoke koruze, v zemeljski sopari razliva ugodje po žilah. Zdi se mi, da so tudi moje oči zlatozeleno.

Tedaj se zasvetijo beli zidovi med drevjem, tik pred nama na levi in na desni. Po nekod se razločijo le temne slamnate strehe. Dospela sva v vas sredi širne nižine. Velika Pólana.

(Se nadaljuje.)

POLITIKA V VINJETAH

(Namesto uvoda v politično kroniko)

RUDA JURČEC

BERLIN

I. Vrenje

Ves nočni Berlin nama je žarel skozi okno v sobo. Majhna lučica v ozadju na majhni aluminijasti mizici je risala na stene najini tegobni senci, ki sta nerodno plesali med čudnimi skalpi z raznih skavtskih taborenj, ki so ustvarila najino tovarištvo. Ljubil je Dalmacijo in modrino morja ob njej kakor sem jo ljubil jaz. Otročje veselo sva kmalu zdrsula še v labirinte milanskih boteg in še genovske špelunke nisva pozabila. Kot razborit predstavnik mlade nemške stvarnosti je še zdrvel v zasanjanost sončnonage Sicilije in občudoval sem njegovo globoko ljubezen do evropskega človeštva, ko mi je opisoval krvavordečo goloto kalabrijskih pečin in ljudi.

Seveda sem mu že vnaprej priznal, da mi je Berlin mnogo bliže nego Pariz. Že na anhaltskem kolodvoru se mi je razklenila vsa zavozlatost berlinske politične tehnike, in ko sem opazil enostavno arhitekturo nemške vladne Wilhelmstrasse, se mi je zazdelo nerazumljivo, zakaj obdaja Bismarcka, Holsteina, Bülowa, Eulenburga in Viljema II. toliko apokaliptične paradoksnosti. Berlin je eno najbolj pristnih srednje-evropskih mest in je v njem mnogo več politične modrosti in zakonitosti za celo srednjo Evropo nego pa v Parizu, Ženevi ali pa v Italiji. Družabni nastroj je tako prijetno sličen našemu in značaj nemškega človeka je tako soroden našemu, da je možnost politične solidarnosti med slovenskim in nemškim človekom mnogo lažje izračunljiva nego istovetnost francoske in naše politične nastrojnosti.

Toda to so bila tako spontana priznanja v najinem razglabljanju sodobne politične usode, da sva se jih prav kmalu sprostila s smehom, ki je le preveč dokazoval najino politično zagato. Nenadoma sem se zaslutil krivega te zagate in sem nerodno začel šariti z modrostmi francoskega političnega programa. Kot težaka pri silno napornem delu sva lomila imperialistične sulice okoli Briandovega panevropskega idealizma in se končno oslajala z navadnim in vulgarnim literarnim akrobatstvom. Zdaj je bil Voltaire, zdaj zopet Rousseau, Chateaubriand ali Lamartine za pagata tega najinega smešnega dvoboja za resničnost sodobne politične logike. Obema se je poznalo, da nekega imena ne marava in nočeva izreči, ker ga nisva hotela uvesti v najino profinjeno kulturno lestvico. Takrat je Nemčija trepetala v dvoboju med Hitlerjem in Hindenburgom. S tem da sva se lovila za očaki evropskega humanizma, sva še bolj začutila, da se Hitlerja sramujeva in da se hočeva razgovoru o njem izogniti z opravičili, v katere sama nisva verjela. Nisva hotela priznati, da je francoski imperijalizem kriv Hitlerjevega uspeha, ker bi to seveda bilo preveč demagoško. Še manj sva si pa hotela priznati, da je nemška social-demokracija kriva Hitlerjevega mesijanizma, ker sva v logičnost weimarske republike bolj verjela nego v možnost nove pruske monarhije v osrčju Srednje Evrope. Z ulice, z nasprotnih sten, da, naravnost v oči nama je nazadnje že začelo vpiti ime: Hitler, Hitler — in nenadoma sem ga nerodno vprašal:

»In kaj prinaša Hitler v Evropo!«

»Jutri se vpišem v njegovo stranko,« je bruhal kakor človek, ki pod težo greha ne ve, komu naj se najprej razodene za odvezo. Še pred kratkim časom tako preprost nemški fant se je hote in namah izpremenil v groteskno kreaturo človeka, v katerem skoraj da nisem slutil več recorderja z naših plavalnih burlesk iz Jadrana, v njegovih preprostih očeh je skoraj da izginil ves preprosti smeh, ki je često presegal razposajenost njegovega akordeona tudi takrat, kadar ga je najbolj raztegnil.

Objelo me je nerodno občutje usmiljenja, ker sem občutil, da moj evropski prijatelj iz Berlina prihaja do te odločitve iz obupa. Bilo mi je pa tudi takoj jasno, da ta najnovejši in tako izbrani Hitlerjev mladeček ne more biti nedosleden samemu sebi. Hitro sem se umaknil iz političnega pomenka in najino trenutno nesporazumljenje je zopet zalil Nietzsche, ki mi ga je znal Hermann citirati tako kakor nikdo na svetu.

*

Pia¹ je bila v tistih dneh prvič moja gostiteljica. Njena soba je bila opremljena s pohištvom klasičnih oblik in še vsa okna so strmela v neizmernost planjave okoli Berlina, ki je bila tako žalostno monotona, da je naju dva s Pinom često zbolela. Izgovarjala sva se pač s tem, da je na teh ogromnih pruskih poljanah včasih živel slovanski rod in da sva zaradi večnega razmišljanja o nesrečni usodi slovanskega rodu zmiraj tako otožna, kadar se sklanjava nad to ravnino in iščevo novo zakonitost nemške zemlje in nemškega rodu. Toda ta sentimentalnost najinih slovanskih duš je bila kaj slab izgovor pred to nemško zagonetnostjo. Zato smo si često stali vsi trije s Pio v svojih razgovorih v mučnem nasprotju in se raje umikali v šlagerstvo ameriške Abrahame in Marlenine glasbe, namesto da bi tvegali tisti nujni razkol v naši iskrenosti, ki bi nas sprostil in nam opravičil zadnji korak v mladost in silo nove nemške politične ideologije, ki je tako strastno tolkla po zakonih naše politične logike.

Priznam, da sem predvsem politični človek! Tako sem se često skozi ves dan valjal po kanapeju in listal bleščeče knjige iz S. V. Fischer-Verlaga, Berlin—Leipzig—Wien. Na majhni polici nad mano je blestel Trocki ob Unamunu, Essad bey ob Sforzi. Ljeningova luksuzna izdaja moskovskega instituta mi je medlela pred očmi tako kot kak nov, bajni politični dekalog novega vsečloveškega političnega občestva. Tajil in zatiral sem v sebi vso vero v politično romantiko hitlerjevstva in se ošabno režal ceremonijam in pompu stahlhelma in centra. »Zgodovina uči!« Ta stavek se mi je zazdel često ob jasnovidnosti Trockega, Sforze in Ljeninga tako preprosto razumljiv in nujen, da sem se često skoraj da razveselil, ko sem ugotovil, da moj instinkt najbrž ne bo izdal običajne intuicije, ki se vsakemu politiku vsaj nekoliko pripisuje.

Tako se je često zgodilo, da sem svojo mladostno grotesknost smatral le kot hvalevreden prilastek naše fantastičnosti, ki je i mene i Hermannia i Pijo in Pina vezala skupaj. Naenkrat se mi je zazdelo, da je Hermannov beg k Hitlerju slednjič tudi le izraz neke v novi obliki doživete grotesknosti, ki nas bo najbrž kmalu razvozlala pri prvem razgovoru o načelnih vprašanjih, ki nas vežejo skupaj. Motilo pa me je še zmiraj samo to, da je Pija v svoji usločeni liniji, v svojih miselnih obratih, v načinu svojega baletnega koraka že veliko več kot samo groteskna. Tudi pri

¹ Pia, ki je s svojim možem Pinom Mlakarjem plesala lani tudi v Ljubljani.

Pinu sem opazil to izrazitost in ta potencia grotesknosti mi je nazavestno silila v dušo slutnjo, da je ta grotesknost že bistvo nekega novega življenjskega stila, ki ga mi v Parizu še ne slutimo in ki me v tej moderni družbi Berlina dela tako osamljenega.

Kar nakrat pa me v sredi tega razglabljanja zagrabi Pino z vzklikom: »Midva s Pijo prideva julija v Pariz plesat. Kaj naj pleševa? Ležijo nama predvsem groteskne stvari. Ali naj v klasičnem Parizu pleševa klasični ples?« Bil sem še preveč siguren v mišljenju, da je osnova francoskega humanizma edini vir evropske kulturne in politične enotnosti in sem bruhnil v neumno laž: »Plešita klasični motiv!«

*

Naveličal sem se Kurfürstendammi; dekleta s Tanentzienstrasse so s svojimi nizkimi cenami preplavljala berlinsko denarno in moralno inflacijo in kavarnarji na Zou so mi tožili, da morajo živeti od tajne vladne podpore, da lahko kurijo svoje kavarne, da se v njih grejejo dekleta in gigoloji. Le malokdo je kupoval še časopise, a pred časopisnimi deskami Mossejevega tiskovnega trusta so stale gruča ljudi, da so lahko brale zastonj časopise, ki je njuhalo revolucijo, a branilo ljudem, da bi šli na barikade. Vsakih par sto metrov je bil urad, ki je izplačeval brezposelnim podpore. Na te ljudi ni vplivalo več časopise, tudi običajni volivni letaki ne več. Vplivali so le še ogromni črni letaki, ki niso imeli nobenih besed. Le na sredi vsakega izmed teh plakatov je bila ogromna glava ali Hitlerjeva ali Hindenburgova. Nad tema dvema glavama pa so visoko v zraku krožila propagandna letala, ki so poplavljala tla s Hitlerjevimi in Hindenburgovimi pozivi. V vseh izložbah so bile velike fotografije svinčene barve, ki so bile vse izdelane na isti en groben način in predstavljale ali Brüninga, ali Hitlerja, ali Hindenburga. Nad celim Berlinom se je razlivala mučna politična mrzlica. Nas inozemske časnikarje je še bolj potegnila v tiste uganke, ki smo jih prinesli s seboj. Vsi smo vedeli, da skriva ta nemški razkol nekaj apokaliptično morečega v sebi za bodočnost Evrope. Vse se nam je pa kazalo v tako grotesknih oblikah, da smo drveli za vsem, kar bi lahko razvozlati našo radovednost.

II. »Človek, ki se je odtrgal od zemlje...«

Zvečer je v Sportpalastu govoril Adolf Hitler. Naval na dvorano je bil silen; saj že nekaj dni prej ni bilo več nobene vstopnice na razpolago. Že ob štirih popoldne je ves ogromni prostor okoli Sportpalasta utonil v morju zastav in v sivih srajcah fantov in deklet. Bilo je med njimi tudi več godb, ki pa niso igrale navadnih priljubljenih melodij, ampak so večinoma žvižgale, da je človeku šlo skozi kosti in ušesa. Po zunanjih znakih sodeč bi mogli prej misliti na to, da se tukaj pripravlja ogromna narodna verska manifestacija nego-li navaden političen shod. Dvorana Sportpalasta nas je že potrjevala v tem pričakovanju. Ljudje na tribunah visijo v štirih nadstropjih nad dvorano in vsaka galerija moli tako drzno v sredino dvorane, da se zdi, da kup ljudi na njej plava kot ogromen lestenec nad nami. Vsi imamo že zdavnaj moreče občutje, da ima tokrat zopet Hitler že zdavnaj polno dvorano, a zunaj še zmiraj žvižgajo godbe stare pruske poganske motive in ljudje se še zmiraj zgrinjajo okoli nas, kakor da bi nas hoteli zadušiti. Med premožnejšimi poslušalci parterja so začeli krožiti rumeni vrčki piva in človek jih

nehote — ne vem ali iz resnične žeje ali iz žgoče notranje zadrege — spremlja kot drobne rumene žarke sonca, ki ga od nikoder ni. Iz ogromnih trebuhov sprednjih vrst štrle v žareči soj reflektorjev, ki pluje nad dvorano, le še plešaste potne glave. Nad njimi pa vrši razposajen in razigran smeh na galerijah. Človek ima toliko napetosti, docela doživete resničnosti v sebi, da se mu zazdi, da se mladina na tribunah popolnoma zaveda svojega zmagošlavja in da se zato nalašč smeji tako predrzno, kakor da hoče ustvariti vtis, da na ves parter siplje ploho orehov ali pa tudi ploho dum-dum kroglic iz strojnic. Zato je tudi smeh ubogega parterja tako zagoneten. Na obrazih se vsem tem starim berlinskim bogatašem pozna, da so plačali ogromno vstopnino, da vidijo največjo nemško politično aktualnost, pa so se nenadoma ustrašili mladine okoli sebe, ki jim tako preprosto razkriva njihovo neiskrenost z obraza — in se zato lovijo v čuden smeh, ki je tako malo v skladu z njihovimi potnimi glavami. Toda dvorana se je nenadoma spustila v program svoje nocojšnje prireditve in to prej, preden smo si zaželeli. Kot načelni nasprotniki Hitlerjeve religije smo upali, da nam bo še nekaj časa dovoljenega za meditacijo. Pa že so iz vseh oglov zažarela nova ogromna žrela reflektorjev in nas iskala po dvorani tako kakor da nas hočejo vsakega posebej popolnoma razkrinkati. Iz štirih skrajnosti dvorane je zdaj čez dvorano završala še ena godba, ki je prej zunaj sikala skozi berlinsko noč. Povsem je izgledalo, da se pripravlja čudna politična Valpurgina noč in se trenutno še ni vedelo, ali bo Hitler v njej igral vlogo Mefista ali Fausta, ali pa kar oboje hkrati.

Zavese nad vhodom so se veličastno razgrnile in v dvorano so priplale prve hitlerjevske zastave. Preplavile so celo dvorano in se ustavile pred govorniškim odrom. Za njimi so pribrzela v dvorano atletska telesa fantov in deklet iz Hitlerjevih sportnih organizacij. Njihova na pol naga telesa so zvarila prvi polten obroč pred govorniškim odrom in zastavami. Zgrabili so se pod roke in pogled na to iz mladega človeškega mesa zvito ograjo pred odrom je bil veličasten. Navdušenje mladine po tribunah je bilo zmiraj večje, vsak lestenec nad nami je bil le še en velik raztegnjen smeh, ki mu je odgovarjala bela, nepretrgana vrsta bisernih zob človeške ograje pred nami.

Vsi smo že slutili, da bo Hitlerjev prihod naznanjen s posebnim, magičnim žvižganjem. Vsa liturgija Hitlerjevih ceremonij mora biti do zadnjih sekund nastopa popolnoma izračunana in tako se je zgodilo, kakor smo pričakovali. Čez celo dvorano se je vsul vojaško točen žvižg in v naše obraze je že zastrmel srepi pogled novega nemškega »Führerja«. Če bi se Hitler hotel nasmejati svojim opazovalcem, bi najbrž vplival tako kakor Charlie Chaplin, ker mu je na prvi pogled tako podoben. Toda svojim zborovalcem so se smejali samo Brüning, Stresemann, Briand in Simon — Hitler prav tako kot Mussolini se svojim pristašem ne do-brika s prijateljskim nasmehom. Dasi ga vsa dvorana sproščeno pozdravlja, ji Hitler vendarle ne pokloni niti enega nasmeška. Vsaka poteza na njegovem obrazu je tako preračunana, da se bo sprožila takrat in na tisti način, kakor ga bo Hitler sam hotel. Vsem tistim, ki smo Hitlerja tokrat prvič videli, je postalo čudno nerodno pri srcu. Kako neki se s tem modernim političnim apostolom vpostavi kontakt. Prisegamo na polteno iskrenost mlade telesne garde pred odrom. Tudi na rdeče in črne barve Hitlerjevih zastav lahko prisežemo, ker je njihov program

razumljiv. Toda na kaj prisegam pri Hitlerju, ki me že veže v kričavost svojega glasu, ki se je že začel sipati iz njegovih ust. Nakrat se mi je zazdelo, da sem ga ujel v vsej ploskovitosti njegovega izraza. Ujel sem se v fakirski trikot njegovega obraza, ki vrši edino vlogo v njegovi demagoški sugestiji mas. Njegove črne obrvi se sečejo v trikot z njegovimi brki in njegova frizura las je preračunano potisnjena v čelo samo zato, da dvigne ta sugestivni trikot njegovega obraza čim bolj do izraza.

Na odru se je majal politik, ki ni imel nič več političnega v sebi. V Nemčiji ne mara ustvariti nobene stranke, ampak hoče zase ves nemški narod, ki mora z njim na čelu ustvariti nov preobrat in nov pokret v svetovni kulturi. Nemškemu narodu hoče vcepiti novo zavest enotnosti in skupnosti, ki mora zrušiti vse duhovne in socialne neenakosti. Zato se je takoj s sveto jezo spravil nad »inteligenclerje«, ki se mu ne marajo vdinjati, naravnost v sovraštvo pa je bruhnil nad stano-dajalci, ki se s svojimi najemniki ne marajo spraviti in z njimi nikakor nočejo biti eno in isto. Vse mora biti samo eno, veliko, vsenemško; v Nemčiji ne sme biti več razlike med železničarjem in zdravnikom, med kavarnarjem in profesorjem, med cestarjem in finančnim svetnikom.

Nikdo ni več razumel apostola na odru, ki je vse to govoril strupeno mirno, le glas je zagrizeno bruhal v nas iz njegovega čarovniškega obraznega trikota. Ves je bil koncentriran vase, roke so bile krčevito stisnjene v pest in vse telo je bilo tako napeto, kakor da se hoče vsak trenutek odtrgati od tal. Vse kar je pravkar izgovoril obtežilnega za naš družabni red, je prav za prav že sikal nad nas. V tej vlogi je izgledal kot Mefisto in to je bilo tudi potrebno, dasi v bistvu še zmiraj nerazumljivo.

Zato se je njegov obraz nenadoma razmajal. Izraz trmoglavosti je splahnil z obraza in vsa dvorana se je zazibala okoli njega. Še napetost napol nagih teles okoli odra se je razklenila in v vsej dvorani se je zazdelo, da je kri začela zopet teči pravilno po naših žilah. Hitlerjev obraz se je nalahno sklonil proti mikrofону, kakor da je šele zdaj opazil, da ga nocoj najbrže tudi inozemstvo posluša.

Hitlerjeva maska se je nenadoma sprostila v romantičnost puhlega političnega boja. Toda zvok Hitlerjevega glasu v tem delu govora ni bil pristen. Ko je udarjal po socialni demokraciji, se ni mogel dvigniti nad šlagarstvo preproste — časnikarske demagogije. Ko se je lomil ob Brüningu in Hindenburgu, se ni rešil v herojstvo svojih nasprotnikov. Cel del tega govora Hitler že ni govoril več iz sebe, ampak se je skoraj da prijemljivo čutilo, da citira nek neviden, tuj koncept. Nenadoma je zdrsnil iz koncepta, začel se je majati v mučno borbo s fantomi modernih evropskih politikov in državnikov, ki da mu očitajo, da ni politik in da ni državnik. Njegove pesti so se razklenile in roke so preroško zaplavalale nad njegovo glavo, kakor da hočejo posnemati gesto Angelikovega Kristusa, ko pluje v nebesa. Glas mu je prešel v histerično deklamacijo in pred nami se je zvijal fakir, ki je hotel dokazati, da v svoji politični iskrenosti ni več samo nemško dosleden, ampak da je tudi porok za ureditev vse sodobne socialne in duhovne kaotičnosti. Vseh tribun se je polastila mrzlična frenezija, ki je sledila vsakemu koraku in vsaki potezi plesalca na odru. Posamezni stavki niso imeli več nobene logične zveze, a delovala in govorila je zato gigantska muka ubogega človeka na odru, ki mu nemška reakcija in imperijalistična Evropa ne dasta, da bi se

s to polnago mladino pod seboj, s to veselo in pisano mladino na tribunah, ki se tako sproščeno koplje v svojih puloverjih v morju reflektorjev, dvignil do neba in vzkliknil v svet tele preproste besede: »Jaz in moja mladina hočeva le to, da odslej naprej vsi verujete v enotnost nemškega naroda in da v enakopravnosti z njim gradite boljšo in srečnejšo Evropo, ki bodi zametek novega vsečloveškega meddržavnega reda. Imam za seboj vso nemško mladino in jaz sem porok zanjo, če rečem, da ta ne mara krvi, ker še toliko kruha nima, da bi si ohranila najpotrebnejše sokove življenja.« Na desni je sedel Goering in še trenil ni z očmi, kaj šele, da bi se kako drugače izdal, da si je Hitler pravkar oblekel nevidni zdravniški plašč in se spustil v tisto politično patologijo, v kateri se je zgubil Briand. Goebbels na levi pa je mirno opazoval, kako delujejo na mladino zagoni in fantazije Hitlerjeve vsečloveške ljubezni. Nehote sem iskal rešitve iz zadrege na obrazih mladih teles pred sabo. Oči in grudi deklet so zasanjano bleščale bogve kam, čela fantov so ponosno strmela v onostranstvo, kakor da zrejo v obraz Sabaota in hkrati z molilcem na odru terjajo od njega, da naj slednjič da nemški mladini meč zmage v roke.

Groteska tega neizmernege vezanja absolutnih zahtev z relativnimi možnostmi je bila v svoji iskrenosti tako prepričevalna, da se mi je ta nova politika nemške mladine nehote zasmilila.

III. »Tam, kjer se neha Evropa...«

Zdelo se mi je, da mi gori zemlja pod nogami. Še tramvaj, ki me je peljal na letališče Tempelhof, je poskakoval tako enakomerno in svečano, da so nam obrazi že vidno obledeli v nerodno svečanost. Ko smo prešli v steklene in aluminijaste dvorane Tempelhofa, sem še bolj izgubil občutje resnične stvarnosti. Vse je govorilo vame v štirih jezikih hkrati, mali atletski airboy mi je v angleščini odvezl prtlogo, drugi mi je z zvonko italijanščino preščipnil vozni listek, mala Venera s Kurfürstendammi mi je v ruščini ponujala hranilne ekstrakte, s katerimi lahko v treh požirkih nasitim svojih tritisočpetsto kalorij, kolikor mi jih je za cel dan vožnje potrebnih. Le drobno bitje v tobačnem paviljonu si je še upalo ogovoriti me s skeptičnim naglasom v nemščini, ki jo je bolj bruhala iz sebe nego zlogovala. Nerodno sva se zazrla in se razumela: »Tukaj tudi nemščina ni več dekalog novega človeka, ki se tukaj vsak dan dviga in pada. Evropa pa, ki jo doživljava bodisi v Parizu ali Berlinu, pa je tako slabotna in nazadnjaška, da ne razume zaleta mladosti, s katero se tukaj tako frenetično pozdravljamo zdaj v italijanščini, zdaj v ruščini, zdaj v angleščini. S te perspektive je za nas mlade letalce danes Evropa premajhna! Nasilje in moč motorja bosta končno definitivno strgala človeka od zemlje in njene groteskne socialne in politične zakonitosti.« Še mi je dala sliko trimotornega letala, ki me popelje v Pariz, in se mi v znak tega kratkega, bežnega sporazuma podpisala nanjo.

Ko sem se zleknil v svoj sedež v letalo, me je minila vsa napetost in razburjenost. Še to me ni pretreslo, da me je airboy zaklenil vanj in me tako hladnokrvno vkoval v svinčeno škatlo, ki je zame lahko hkrati novo doživetje modernega evropskega človeka, ali pa tudi dragocena krsta za ambicioznega slovenskega vagabunda, ki ne skriva samo svojih političnih kart, ampak krade še celo tuje. Ob oknu je stalo dekletce, ki je

z zadnjimi solzami požiralo obrise svojega zaročenca, ki je sedel ob meni. Malo dalje se je krivila v zraku vitka linija mlade dame, ki ni vedela, ali naj bo ponosna na akrobacije svojega moža, ki se je tako nerodno delal, da mu je čisto naravno v letalu. Ko smo se zagnali po tleh, je hitro še našobila svoji barvani ustnici tako obupno, da se je kar videlo, da ji je nerodno, da je storila to uslugo modernemu bontonu in pustila moža v letalo. Na moji levici pa se je razgibala dijakinja v učenje. Weekend je prebila v Berlinu, v ponedeljek se pa vrača v Pariz v šolo. Za menoj pa je sedel tovariš iz Pariza, ki je bil tako vajeen voznje v zraku, da se je pripravljaj že na spanec.

Letalo je začelo drveti zmeraj hitreje po tleh in se nakrat lahko sprostito tal. Berlin se je začel zibati pod nami, Kurfürstendamm je že skopnel, le še Reichstag in Dom v Lustgartenu sta zelenela v solncu. Pa naenkrat smo se okrenili, izginil je Berlin in z njim tudi evropska celina. Zapluli smo tako visoko, da nas nobena država ne sme več zahtevati zase. Objela nas je megla in prepuščeni smo bili samim sebi in pilotoma. Le še kolesi letala sta se vrteli zmeraj bolj počasi. Kmalu sem lahko zlogoval hkrati z njunimi obrati znamko tvrdke good year, good year — srečno leto, lepo leto, in bil sem vesel tega zadnjega pozdrava celine pod nami.

Sedel sem za obema pilotoma, na desni je bil radiotelegrafist. Zdelo se mi je, da hkrati s pilotoma tipam za vsem, kar je bilo na motorju točno preračunano. Vrtel sem hkrati z radiotelegrafistom aparat in v svojih žilah čutil lagoden odzvoek krvi, ki je vpostavila pravi stik z radio-postajo, ki nam narekuje pot v atmosfere. Srebrni obroči in loki na motorju so me privezali nase in zdelo se mi je, da bi storil najpodlejše izdajstvo nad svojo mladostjo, če bi v njihovo matematično doslednost le malo podvomil. Ta aparat ni več nemški, ampak je občečloveški, ker je včeraj zazibal v vizijo srečnejše bodočnosti Rusa in Angleža, danes Slovence, a jutri Indijca in Japonca. V te loke in kroge bo mogoče ujeti celo zemeljsko oblo ... in lovec, ki zdajle lovi zemeljsko oblo v svoj motor, je mlad nemški pilot, ki je včeraj še tako groteskno doživljal Hitlerjevo iskrenost, ko se je ta s celim stvarstvom na fakirski način boril, da nemški mladini iztrga posest sveta v njene roke. Na aparatu so se mi odkrila imena, da je motor 600 HP Alsace-Lorraine, da je ogrodje izdelano pri Junkersu v Dessauu, da je olje Shellovo iz Anglije, da je gummimontaža Hotchkissova iz Pariza in radioaparatura pa znamke Telefunken iz Berlina. Polastil se me je obup, ko sem opazil preprosto preračunanost tam, kjer bi še ne smela biti. Za hip sem se naslonil na okno in spremljal senco letala, ki nas je spremljala na mlečnobeli planjavi oblakov pod nami. Zdaj smo leteli s hitrostjo dvestopetdeset kilometrov na uro in mlečna gmota se je pod nami razkrajala še hitreje, nego je letelo naše letalo. Bili smo v sferah, kjer se skoraj da že ujeti večnost v enem trenutku in en trenotek zaslutiti z dimenzijami večnosti. Zdelo se mi je, da pilota pred mano slutita, da lovita večnost v svoje drobne prste, ki so plesali od kolesčka do kolesčka kakor prsti dobrega kirurga po človekovem drobovju. Motil me je le še zemljevid imen na motorju: Alsace-Lorraine in Telefunken, Telefunken in Alsace-Lorraine. Kdaj neki se bomo končno sprostili slutnje in prisotnosti Evrope in naši prostor v sferi, na zemlji ali pod njo, kjer bo sedanja oblika Evrope sploh izginila iz naše kulturne in politične konvencionalnosti.

Bleda gmota pod nami se je začela redčiti. Daleč skozi zaseke oblakov je bilo možno zdaj pa zdaj opaziti rjave, zelene in črne srage na zemlji. Suhe razpoke so beraško molele v zrak in se onemogle poveznile v svojo senco nesreče nazaj na zemljo. Zapluli smo nižje, razpoke zemlje so postale širše, na meji te ali one razpoke je bilo možno opaziti golo drevo; bilo je za mejo med dvema različnima posestvoma. Vsa zemlja pod nami je bila razdeljena v kvadratne in trikotne oblike. Noben gozd, noben travnik, noben potoček nima več svoje naravne oblike in droban človek se je tod ali tam boril na teh koščkih zemlje kot večno prokleti suženj in lastnik zemlje, ki na njej niti toliko ni več svoboden, da bi hkrati z zemljo živel, kakor odgovarja njegovi fantaziji in svobodni volji. Vsa zemlja je sekvestrirana, razčlenjena in čudno se človeku nakrat zazdi, da si ptički in drugi krušilci svetovja še upajo vsedati na to zemljo. Kvadrat gozda in obroč Hotchkissa, trikot vasice in 600 HP Alsace-Lorraine — med vsem tem pa človek, ki za aparatom s svojo mladostjo lovi v svoje roke svetovje.

Zopet sem se zatopil v pilota in njuno delo. Poteze v obrazu so dobile izmučen izraz. Roke so ponosno tipale po klaviaturi aparata in oči so zrle srepo v svet in se ne bi zaprle, tudi če bi zagledale smrt pred seboj. Nakrat sem zaslutil celo obratno: te oči premagujejo tudi strah pred smrtjo, ker so tudi smrt dojele v svoje bistvo in jo premagale.

*

Koliko je vredna človeška smrt in za kakšen ideal jo bomo doprinesli. Mučila me je grotesknost tega obračunavanja in manjkalo mi je tiste preproste politične sinteze, ki bi mi omogočila prenos te berlinske bilance v območje občestvene politike. Iskal sem si klasično sintezo in zato željno pričakoval moderni klasični motiv, ki ga zaplešeta v Parizu Pino in Pia iz Berlina. Njuna grupa je tekmovala z Joosovo iz Essena. Plesali so v Theatru des Champs Elysées. Berlinčani so plesali: »Un amour de moyen âge...«, oni iz Essena pa mrtvaški ples: »Zelena miza!« Prvi je bil absoluten v doživetju in čudovita harmonija estetike, drugi je bil eklektično grozen v podrobnosti in grotesken v zasnovi. Berlinčani so plesali preprostost človeka, ki je zrcalo sreče v večnosti, oni iz Essena pa so plesali drzno zgodbo o smrti svetovne vojne, ki so jo baje skotili diplomati v bordelih in se z njo igrali štiri leta le zato, da so lahko čim več zaslužili. Berlinski ples je spremljala glasba iz vseh stoletij človeštva, essenski ples pa je spremljala borna klavirska godba, kakor jo premorejo le revni malomestni pufi. V berlinskem plesu je pela in se prelivala večnostna simfonija ljubezni, bratstva in enakosti, v essenskem pa je nerodno šklepetalo moreče okostje mrtvakov, ki so padali na odru kot krivične žrtve zmaličene pravice na svetu. Umetnost Berlina je bila brez tendence, groteskna tendenčnost essenskega plesa je bila žgoča in veličastna v obtoževanju.

Pariz se je odločil za grotesknost. Mislil sem, da Pariz že tako dobro poznam, da me v mojem občudovanju njegove kulturne in politične klasičnosti ne bo izdal. Še bolj sem se pa razveselil, ko sem opazil, da se Francoz ni zatajil pred Nemcem in da je umetnosti prisodil njeno vrednost, sodobni evropski politiki pa tudi oni prisodil značaj grotesknosti.

Čez nekaj dni sem odpotoval v Ženevo.

(Sledi Ženeva.)

ZVER
JAKOB WASSERMANN

Willy Haas je v članku, ki ga je objavil v »Die Welt im Wort«, zapisal o pravkar umrlem J. Wassermannu tele značilne besede:
»Govoril. sedel in držal se je kot odličen gospod iz izbranega,

Datum:

Z a l o ž b a
Modra ptica
v Ljubljani

Podpisani(a)

Vam javljam, da sem glede na razpis nagrad v reviji Modri ptici pridobil(a) na drugi strani napisane naročnike, ki se naročajo na Vaše redne publikacije, in sicer za leto 1933/34 na:

- 1. V é l i k a s t v a r:** Heinrich Mann

2. S a g a o F o r s y t i h: John Galsworthy
(tretja knjiga)

3. T r o j e l j u d i: Maksim Gorkij

4. D o b r a z e m l j a: Pearl S. Buck

P o š i l j a j t e j i m t u d i m e s e č n o r e v i j o

vanja stražnikov, da bi predrli strnjen obroč, so bila brezuspešna. Oba konja, ki ju je voznik pridržal, sta se pod vajetmi nenavadno močno tresla. Z zadnje stopnice je skočil mož, ki je strgal z rame karabinko in napel petelina. To je bil signal za napad; udarec s pestjo ga je treščil

NAROČILNICA

Št.	Ime in priimek novega naročnika	Poklic novega naročnika	Točen naslov in bivališče	Ali se naroča na knjige vezane v mehko, platno ali polusnje?	Ali bo plačeval naročnino letno, polletno, četrletno ali mesečno po Din?	Lastnoročni podpis novega naročnika
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						

Pripomba: To naročilo je nepreklicno. Kdor bi v prihodnjem letu (1934/35) ne želel biti več naročnik na naše redne publikacije, nam mora to javiti najkasneje do 1. oktobra 1934.

Vse imenovane osebno poznam in prosim, da jih takoj vpišete med svoje naročnike. Pošljite jim takoj položnico, da plačajo pristopnino Din 10— in obroke od 1. decembra dalje, nakar jim pošiljajte knjige in revijo.

Meni pa pošljite kot nagrado sledečo(e) knjigo(e):

.....

.....

.....

.....

.....

in sicer na naslov:

Ime in priimek:

Poklic:

Bivališče (točen naslov):

To prilogo naj vsakdo, ki se hoče udeležiti naše nagradne akcije, izpolni in naj jo pošlje na naš naslov v zaprti kuverti.

na pločnik; trideset, štirideset rok je seglo po z grbom okrašenem pregrinjalu. Za razburjeno svarečo voznikovo kretnjo se ni nihče zmenil, besedo, ki jim jo je zaklical, je požrl hrup, varovalno zagrinjalo je v cunjah padalo z ogrodja. In komaj se je to zgodilo, so se celo najpredznejši do dna prestrašeni umaknili; žvižganje, vreščanje in tuljenje je zamrlo kakor na povelje in tisti, ki so lahko videli, kaj se dogaja, so s svojim ohromelim molkom obvladali tiste, ki so samo topo čutili in so plašno in nejevoljno buljili v tilnike svojih prednikov.

Na vozu je bil nubijski lev iz kraljevega živalskega vrta. Nova vlada je zaradi stroškov, ki sta jih povzročala njegova prehrana in vzdrževanje, pa tudi iz neke nenaklonjenosti do igrač te vrste svojih prejšnjih gospodarjev sklenila, da ga proda v inozemstvo, in prav to jutro naj bi ga odpravili na kolodvor in ga natovorili.

Ko je jadrovina padla z ogrodja, se je lev dvignil, in zdaj je zrl z izrazom veličanstva, ki zapoveduje spoštovanje, čez tisočglavo množico; tako dolgo, dokler ni bilo slišati iz nje nobenega glasu več, dokler ni bilo več zaznati nobenega diha. V njegovih ognjenih očeh je bila slika najbolj tujega sveta. In ta tukaj, kaj je bila ta proti prvi? Kamenje in nič neba, slika, ki skrivnostno hrumi in zoperno smrdi. Izparine revščine in gladu, ali je te vohal? Ali je mogel slutiti strasti, ki sta jih iztislila obup in zloba, on, ki ni poznal niti obupa, niti zlobe in je od strasti poznal le preproste strasti svoje veličastne vrste? Ali je v resnici videl razmajane in grde obraze ali le njihov odsev, le dele: režeče se zobe, popačena čela, izpahnjene brade, bes uničevanja v izrazih, brezdušni pogled Meger, zagrizeni porog pritlikavcev?

Oni pa so občutili v nekakšni skoro religiozni grozi nekaj njim docela neznanega. V umazanih luknjah, kjer so stanovali, kjer so ležali njihovi bolniki in se rodili njihovi otroci in kjer so se vdajali mržnji nad krivico, ki je po nekakšnem zlem redu postala njihova dediščina; nikoli v njihovem dejanju in nehanju in v nobenih sanjah njihove sazuznjene fantazije se jim ni pojavilo nič, kar bi tako spominjalo na to, česar ni bilo v njihovem svetu, na veličino in oblast nature. Nekaj nedoločnega, nekaj kakor groza in slutnja se je zganilo v zamračenih duhovih, omahovali so, kite njihovih rok so postale ohlapne, povešali so oči, njihove strnjene vrste so se odpirale, kmalu so se stražniki lahko polastili nekaterih nevarnih kolovodij, in za zdaj je bila vstaja v kali zadušena.

Poslovenil A. J a n c.

FREYSGODEN HRAFNKEL

Nordijska saga

I

Bilo je za dni kralja Haralda Lepolasega, sina Halfdana Črnega, sina lovskega kralja Gudröda, sina Halfdana Darežljivega in Malojedca, sina Eysteina Freta, sina švedskega kralja Olafa, ko je prišel mož, ki mu je bilo ime Hallfred, z ladjo na Islandsko v široko dolino. Ta leži nižje od pokrajine porečja. Na ladji sta bila njegova žena in njegov sin, ki mu je bilo ime Hrafnkel (štel je tedaj petnajst pomladi), bil je močan in vrl.

Hallfred se je tu naselil. Pozimi je umrla tujerodna dekla, ki ji je bilo

ime Arnthrud; po njej se imenuje kraj Arnthrudino. Toda spomladi je Hallfred premestil svoje bivališče bolj na sever čez goljavo in se naselil tam, kjer je Kozja dolina.

In sanjal je v neki noči, da je prišel k njemu mož in govoril: »Tu ležiš, Hallfred, in to je zelo nevarno. Postavi si bivališče zapadno od Jezerske reke. Tam je vsa tvoja sreča.«

Prebudil se je nato in šel čez Krivi potok do Jezika, se naselil na kraju, ki se od tedaj imenuje Hallfredovo in je bival tam do svoje starosti.

Zapustil pa je tam kozo in kozla in prav onega dne, ko je Hallfred odšel, je preko dvora pridrvel plaz in usmrtil obe živali.

In zaradi tega se kraj imenuje Kozja dolina.

II

Hrafinkel se je v poletju navadil jahanja preko goljav. Tedaj je bila Ledeniška dolina do mostu vsa naseljena. Hrafinkel je jahal po pokrajini Porečja in videl, da je nad Ledeniško pusta dolina. Hrafinklu se je zdelo, da je ta dolina pripravnejša za obdelovanje mimo vseh dolin, kar jih je videl popreje. Ko se je vrnil domov, je prosil svojega očeta, naj mu oddeli njegov delež in mu povedal, da si bo tam postavil bivališče. Njegov oče je privolil.

Hrafinkel si je v tej dolini postavil bivališče in ga imenoval Glavni dvor. Vzel si je Oddbjörg, Skjaldulfovo hčerko iz Lososove potoške doline za ženo. Imela sta dva sinova, starejšemu je bilo ime Thorir, a Asbjörn mlajšemu.

Ko si je Hrafinkel prisvojil zemljo Glavnega dvora, je priredil veliko žrtvovanje in zidal veliko svetišče. Nobenega drugega boga ni več ljubil razen Freya in njemu je daroval polovico slehrne svoje posesti.

Hrafinkel je obdelal vso dolino in je razdelil zemljo ljudem, toda hotel je biti njihov predstojnik in se jim je postavil za župana. Zato so mu podaljšali ime in ga imenovali Freyevoga župana. Vzgojen je bil zelo svojevoljno, toda dobro. Prisilil je ljudi iz Ledeniške doline, da so mu bili taborno spremstvo. Za svoje lastne ljudi je bil dobrohoten in mil, a strog in trdovraten za ljudi Ledeniške doline in proti njemu niso mogli uveljaviti pritožb. Hrafinkel se je mnogo dvobojeval in nikomur ni plačal v denarjih, najsi je tudi karkoli storil.

Neznano težko je popotovanje po pokrajini Porečja, ker je kamenita in močvirna. Ali vendar sta jahala često Hrafinkel in Hallfred drug k drugemu, kajti prijateljstvo je bilo med njima. Hallfredu se je zdelo, da je pot težavna in iskal si je pota vrh gora, ki se dvigajo ob pokrajini Porečja. Našel je tam bolj suho, toda daljšo pot, ki se še sedaj imenuje Hallfredova pot. Po tej poti vozijo le oni, ki se v pokrajini Porečja dobro spoznajo.

III

Bjarni je bilo ime nekemu možu. Bival je na pristavi, ki se imenuje Povirje. Leži v Hrafinklovi dolini. Imel je ženo in dvoje sinov. Prvemu je bilo ime Sam, drugemu Eyvind. Oba sta bila lepa in vrla moža. Eyvind je bival doma pri svojem očetu, Sam pa je imel ženo in je živel bolj na severu v dolini, na pristavi, ki se imenuje Igralnice. Bil je zelo bogat, toda prepirljiv in zveden v zakonih.

Eyvind je šel na popotvanje in se peljal na Norveško ter ostal tam čez zimo. Nato je potoval v tujino in je bival nekaj časa v Bizancu, kjer mu je kralj Grkov izkazoval čast.

Hrafinkel je imel dragotino, ki mu je bila nad vse. Bil je to siv žrebec, ki je imel preko hrbta črno liso. Imenoval ga je Freyev Grivar. Svojemu prijatelju Freyu je poklonil pol konja. Tako veliko ljubezen je gojil do te živali, da je prisegel, da bo ubil moža, ki bi ga jahal proti njegovi volji.

IV

Thorbjörn je bilo ime nekemu možu. Bil je Bjarnijev brat in je prebival v Hrafnklovi dolini na pristavi, ki se imenuje Grič. Leži vzhodno nasproti Glavnemu dvoru. Thorbjörn je imel malo denarja, toda mnogo otrok. Njegovemu najstarejšemu sinu je bilo ime Einar, bil je velik in močan.

Zgodilo pa se je neke pomladi, da mu je Thorbjörn dejal, naj si poišče službo: »— kajti ne potrebujem več delavcev, kakor jih imam doma. Lahko boš dobil službo, ker si zelo sposoben. Vzrok moji prošnji, da bi odšel od hiše, ni trdosrčnost, kajti najkoristnejši otrok si mi. Moja revščina in moja beda sta vzrok. Drugi moji otroci bodo sedaj delavci, ali lažje boš ti dobil službo, kakor oni.«

Einar je odgovoril: »Prepozno si mi to povedal, kajti vse dobre službe so že drugi pobrali in kar nič mi ni po godu, da bi prebrane izbiral.«

Tedaj je vzel Einar svojega konja in je jahal na Glavni dvor. Hrafinkel je sedel v sobi. Pozdravil je Einarja prijazno in veselo.

Einar ga je prosil za službo.

Hrafinkel je odgovoril: »Zakaj prihajaš tako pozno? Tebe bi bil prvega sprejel. Toda sedaj sem oddal že vsa dela, le eno, ki ga gotovo ne boš prevzel, je še ostalo.«

Einar je vprašal, kakšno delo. Hrafinkel je dejal, da nima nikogar, ki bi pasel ovce in zato bi potreboval vrlega moža. Einar je dejal, da mu tega, kakšno je delo, ni mar, le da hoče imeti službo za vse leto.

»Tako ti bom razložil svoje pogoje,« je odvrnil Hrafinkel, »petdeset ovac boš pasel na planini in vsa drva za poletje boš znosil domov. S tem si boš zaslužil oskrbo za vse leto.

Todà vendar nekaj ti bom povedal, kakor sem ostalim svojim pastirjem: Freyev Grivar hodi s svojim krdelom po dolini. Nanj moraš paziti poleti in pozimi. Ali pred eno stvarjo te svarim: hočem, da ga nikdar ne zajahaš, četudi bi se ti zdelo potrebno, kajti prisegel sem silno prisego, da bom usmrtil moža, ki bi ga jahal. Sledi mu dvanajst kobil. Jahaš lahko podnevi in ponoči katerokoli hočeš. Delaj torej tako, kakor sem dejal, kajti star pregovor pravi: »Ne škoduje, kdor druge svari.« Sedaj veš, kaj sem odločil.«

Einar je odvrnil, da ni tako nespameten, da bi žrebca jahal, če je dovolj kobil za jahanje.

V

Tedaj odjaše Einar domov po svojo obleko in se preseli v Glavni dvor. Nato so odrinili na planino v Hrafnklovi dolini, ki se imenuje Kamnita košenica.

Do poletja se je Einarju dobro godilo, ker se mu do srede poletja ni izgubila nobena ovca, potem pa mu je v eni noči ubežalo trideset ovac. Einar jih je iskal po vseh pašnikih in jih ni našel. Pogrešal jih je že skoraj ves teden.

Tedaj se nekega jutra zgodi, da gre Einar zgodaj z doma, ko je bila izginila vsa južna megla in ni več pršilo. Vzame palico, uzdo in sukneno odejo za sedlo. Prekorači Kamniti potok, ki teče mimo planine. Toda živina, ki je bila prejšnji večer na planini, polega na njegovih obrežjih. Požene živali zopet na planino in gre one iskat, ki so mu manjkale že popreje.

Zagleda sedaj kobile, ki so se pasle na bregovih potoka in sklene, da si bo ujel kateregakoli konja, da bi jahal, kajti zdelo se mu je, da bo hitreje prodiral, če bo jahal, kakor bi peš. In ko pride do kobil, jih zasleduje. Zelo plahe so sedaj, ker niso bile nikdar vajene hoditi med ljudmi, kakor edino Freyev Grivar. Tako miren je, kakor bi bil ukopan.

Einar vidi, da jutro beži in si misli, da Hrafnkel ne bo izvedel, če ga zajaše.

Sedaj vzame žrebca, mu natakne uzdo, razgrne podse na konjev hrbet odejo in jaha po Kameniti soteski gori, nato k ledenikom in zapadno ob ledenikih do tja, kjer izvira Ledeniški potok, nato ob potoku doli do Resja.

Vse črednike po planinah sprašuje, če bi bil kdo videl njegove ovce. Odgovarjajo, da jih ni videl nihče.

Einar jaha Freyevga Grivarja od zore do mraka. Žrebec ga nosi hitro in daleč, ker je dober.

Nato se Einar domisli, da mora gnati živino, ki je na planini, v hlev, četudi ne najde izgubljenih živali. Jaše torej proti vzhodu v Hrafnklovo dolino.

Toda ko jaše navzdol proti Kameniti košenici, začuje iz soteske, mimo katere je bil popreje jahal, meketanje. Zavije v ono smer in vidi, da mu beži nasproti onih trideset ovac, ki jih je ves teden pogrešal. Žene jih z ostalo živino domov.

Žrebec je ves oznojen, tako, da je orošena vsaka dlaka. Ves je oškropljen z ilovico in je ves izčrpan. Dvanajstkrat se povalja in nato glasno zarežeče. V velikih skokih udere po poti navzdol.

Einar steče za njim in ga hoče prehiteti. Hoče ga zgrabiti in peljati h kobilam, toda Grivar je sedaj tako plašan, da se mu ne more približati.

Konj teče v dolino navzdol in se ne ustavi vse dotlej, da dospe do Glavnega dvora. Tam sedi Hrafnkel za mizo.

Ko se Grivar ustavi pred vrati, zarežeče glasno. Hrafnkel reče, eni izmed žena, ki streže pri mizi, naj stopi k vratom: »— kajti konj rezgeče, in zdi se mi, da je bilo podobno Grivarjevemu rezgetanju.«

Žena gre k vratom in vidi zelo umazanega Grivarja. Pove Hrafnklu, da stoji Grivar ves blaten pred vratmi.

»Kaj neki hoče dečko, da je prišel domov?« pravi Hrafnkel. »Nič dobrega ne bo.«

Nato gre venkaj, vidi Grivarja in pravi: »Prav nič mi ni po volji, da si tako zdelan, moj varovanec. Toda razum ti je ostal, ker si mi sporočil. To bo maščevano. Pojdi sedaj k svojemu krdelu.«

Grivar gre takoj po dolini navzgor in se povrne k svojim kobilam.

VI

Hrafinkel je zvečer legel na svoje ležišče in je spal vso noč. Toda jutraj je ukazal privedi in osedlati konja in je jahal na planino. Jahal je v modri obleki, v roki je držal sekiro, sicer ni imel nikakega orožja.

Einar je živali pravkar prignal v molznik. Ležal je v zagradi in prešteval živali, medtem, ko so žene molzle.

Hrafnkla so pozdravili Einar in žene.

Hrafinkel je pobaral, kako se mu godi.

Einar je odgovoril: »Slabo se mi je godilo, kajti trideset ovac je ves teden manjkalo. A sedaj sem jih našel.«

Hrafinkel je dejal, da takih stvari ne zameri: »— se ni morda nič hujšega pripetilo? Ni se primerilo, tako pogosto, kakor bi bilo pričakovati, da bi ovce zmanjkale. Toda nisi li jahal Freyevega Grivarja?«

Einar je odvrnil, da tega ne more zanikati.

»Zakaj si jahal tega konja, ki ti je bil prepovedan, če je bilo mnogo takih, za katere si imel dovoljenje? Vendar bi ti odpustil, da nisem bil prisegel tako svete prisege. Saj si pošteno priznal svoje dejanje.«

Toda v veri, da se ljudem, ki prelomijo svoje prisege, ne godi dobro, je skočil raz sedla in ubil Einarja.

Nato je jahal na Glavni dvor in je oznanil ta dogodek. Na planino pa je za pašo poslal kasneje drugega moža.

Velel je prenesti Einarjevo truplo na pečino, zapadno od planine je ob grobu postavil kamnit razgledni stolp. Imenuje se Einarjev stolp in po njem določajo na planini polnoč.

VII

Thorbjörn na Griču zazna za smrt svojega sina Einarja. Ta vest mu ni po volji.

Sedaj vzame konja in jaše na Glavni dvor ter prosi Hrafnkla, naj mu poplača sinovo smrt v denarjih.

Hrafinkel pravi, da je ubil že več mož, kakor tega samega: »— neznano ti ni, da ne plačujem globe. S tem se morajo ljudje sprijazniti. Vendar mi je to dejanje mnogo manj po godu, kakor katerikoli uboj, ki sem ga kdaj izvršil. Moj sosed si bil dolgo let in priljubil si se mi. Dobro sva se razumela.

Einarju bi bil tudi odpustil manjše prestopke, le žrebeca ni smel jahati.

In sedaj moram obžalovati, da sem bil preveč zgovoren, kajti poredko se nam primeri, da bi svojo redkobesednost obžalovali.

Dokazal ti bom sedaj, da se mi to moje dejanje dozdeva slabše od dejanj, ki sem jih sicer izvršil: oskrbel bom za tvoje gospodarstvo molzno živino poleti in klavno živino pozimi in tako bom delal vsakega pol leta, dokler boš gospodaril. Oba bova pripravila doto za tvoje sinove in hčere in skrbela, da bodo dobro preskrbljeni. In če le porečeš, boš dobil v moji hiši vse, karkoli boš potreboval, nikdar ne boš trpel pomanjkanja. Svoje posestvo boš upravljal, dokler te bo veselilo, če se boš pa naveličal, se boš preselil k meni. Do tvoje smrti bom skrbel zate. Skleniva torej pogodbo s temi pogoji. Pričakujem, da bo dejala večina ljudi, da je bil ta mož zares drag.«

»Ne maram teh pogojev,« pravi Thorbjörn.

»Kakšne pa staviš?« vpraša Hrafinkel.

Tedaj govori Thorbjörn: »Določiva može, da bodo razsodili med nama.« Hrafnkel pa odgovori: »Potem bi bil videz tak, kakor bi mi bil ravnopraven in s takimi pogoji ne bova sklenila pogodbe.«

Thorbjörn odjaše navzgor po Hrafnklovi dolini. Pride do Povirja, poišče svojega brata Bjarnija in mu razodene kar se je zgodilo. Bjarnija prosi, naj ga v tej zadevi podpira.

Bjarni odgovori, da ni s Hrafnklom enake veljave: »— četudi imamo denar, se vendar ne moremo meriti z njim. Resnična je beseda: „Moder je, kdor samega sebe vlada!“ Mnogo sodnih tožb je uničil ljudem, ki so bili močnejši mimo nas.

Zdi se mi, da si ravnal nespametno, ker si tako ugodne pogoje zavrnil. S to zadevo nočem imeti opravka.«

Tedaj izreče Thorbjörn mnogo trdih besedi o svojem bratu Bjarniju in mu pove, da je tem manj prida, čim bolj ga potrebuje.

Tedaj odjaše in brata se poslovita malo prijazno.

Thorbjörn se ne ustavi popreje dokler ne pride navzdol do Igralnic. Potrka na vrata. Nekdo pride k vratom. Thorbjörn prosi, da bi prišel Sam venkaj.

Svojega strica pozdravi Sam prijazno in ga prosi, naj ostane pri njem. Thorbjörn se obotavlja, da bi sprejel povabilo. Sam vidi na njegovem obrazu, da ni vesel in ga vpraša po novinah. Oni poroča o smrti svojega sina Einarja.

»To ni nič posebnega,« pravi Sam, »da Hrafnkel pobija može.«

Thorbjörn povpraša Sama, če bi ga kakorkoli podpiral: »— kajti stvar je taka, da mi je bil ta mož najbližji, vendar tudi ni padel ta udarec daleč od tebe.«

»Si li zahteval zadoščenje od Hrafnkla?« vpraša Sam.

Thorbjörn mu razkrije vso resnico o svojem srečanju s Hrafnklom.

»Nikoli popreje nisem slišal,« pravi Sam, »da bi bil Hrafnkel komu toliko ponudil, kakor je tebi. S teboj bom jahal sedaj na Glavni dvor, ponižno bova govorila z njim in poizvedela, če ga je še volja izpolniti take pogoje.«

»Dvoje ti bom povedal,« pravi Thorbjörn, »Hrafnkel tega ne bo storil in jaz njegove ponudbe pravtako ne sprejemam sedaj, kakor je nisem popreje, ko sem odjahal.«

Sam odvrne: »Mislim, da bova težko vložila tožbo proti Hrafnklu.«

Thorbjörn odgovori: »Ker precenjujete vse težave, zato ne boste, kar vas je mladih mož, ničesar dosegli. Mislim, da ga ni moža, ki bi imel tako zanikrno sorodstvo, kakor jaz. Mislim, da je slaba s takimi ljudmi, ki so zvedeni v zakonih, kakor ti in z vnemo zastopajo majhne tožbe in ne prevzemajo tako važne zadeve, kakoršna je ta. Gotovo bodo tebi očitali, ker si najbolj prepirljiv v vsem našem sorodstvu. Sedaj vsaj vidim, kako je s teboj.«

Sam vpraša: »Misliš li, da bi bilo bolje, če bi tožbo sprejel in bi bila osramočena oba?«

Thorbjörn odvrne: »Vendar bi mi bilo v veliko tolažbo, če bi se zavzel za mojo zadevo, kakorkoli bi se stvar iztekla.«

Sam pravi: »Nerad storim to in le radi najinega sorodstva. Toda vedi, zdi se mi, da si malo prida.«

Nato izproži Sam roko in prevzame Thorbjörnovo tožbo.

(Dalje prihodnjič.)

Poslovenila M. Mohoričeva.

KAKO ŽIVI SOVJETSKI PISATELJ

V zadnji številki smo poročali o interviewu Stephana Priacela s sovjetskim časnikarjem Kolcovom o sovjetskem žurnalizmu. Danes prinašamo še članek o položaju pisateljev v sovjetski Rusiji, ki ga je za nemški emigrantski tednik »Die Welt im Wort« napisal znani nemški kritik Herwarth Walden.

S trga Arbat v Moskvi pridete v elegantno in tiho alejo brez tramvajskega šuma, v Vorovskega ulico, kjer so številne palače poslaništev. V eni izmed teh palač domuje društvo pisateljev. Tu je sedež Orgkomiteja, ki mu načeljuje Maksim Gorki in ki naj organizira novo ligo sovjetskih pisateljev. Nekako pred poldrugim letom so bila razpuščena vsa pisateljska društva ter uničene vse klike. Pisatelji naj se združijo v eno samo društvo. Za sprejem v novo društvo je merodajna samo kvaliteta. Pripadniki vseh narodnosti, člani komunistične stranke in politično neopredeljeni uživajo iste pravice. V zaščito svojih gospodarskih koristi so pisatelji organizirani še v strokovne organizacije po mestih in okrožjih.

V Rusiji se pisateljevanje izplača. Tam se tudi bere. Število bralcev sega v naravnost bajne številke. Najnižje naklade znašajo najmanj deset tisoč, ponavadi pa petdeset do sto tisoč izvodov. Dobri in zanimivi pisatelji pa lahko tudi desežajo tri sto tisoč do enega milijona izvodov. Najmanjši honorar za polo (40.000 črk) znaša štiri sto petdeset rubljev za prvih pet tisoč izvodov. Honorar odmerjajo po kvaliteti in slavi pisatelja in znaša lahko tudi tisoč in več rubljev od pole. Iz tega si lahko izračunamo, da znašajo dohodki povprečnega pisatelja dvajset do šestdeset tisoč rubljev, dohodki, ki prihajajo samo od prodaje knjig. Veliko romanov pa ponatiskujejo tudi po časopisih in revijah, ki plačujejo po pet sto rubljev od pole. Lirika v časopisih in revijah se plačuje po štiri do pet rubljev od vrste.

Vse to nam postane razumljivo, če pomislimo, da je v Rusiji štirideset tisoč knjižnic, ki pokupijo vsako novost, poleg tega pa še nešteto majhnih knjižnic po tovarnah, uradih, šolah in organizacijah. Te knjižnice včasih že vnaprej pokupijo vso izdajo kakšnega priljubljenega avtorja, tako, da si je velikokrat težko nabaviti knjigo, ki je izšla v polmilijonski nakladi.

Liga sovjetskih pisateljev ima svojo leposlovno založbo »Sovjetska Literatura« (preje »Federacija«). Rokopise preiskuje komisija, ki je sestavljena iz treh pisateljev. Mladim pisateljem se pomaga intelektualno in gmotno. Komisija ne odkloni rokopisa, ki priča, da je pisatelj količjak nadarjen ali pa, ki razpravlja o zanimivi temi. Če se komisiji zdi, da knjiga zaenkrat še ne zasluži izdaje, razpravlja z avtorjem po tovariško o njegovem delu. Kakšen znan pisatelj prevzame nalogo, da »vodi« mladega pisatelja, to se pravi, da mu pomaga pri pisanju ter ga skuša obogateti s svojim tehničnim in literarnim znanjem. Če obravnava roman socialno obnovo — kar je danes v Rusiji najbolj pogost primer — skrbi založba za to, da pisatelj lahko študira razmere v kraju, kjer misli, da bo najlažje nadaljeval svoj študij. Pisatelj živi skupaj z delavci in kmeti, dela z njimi in skuša pospeševati njihovo kulturno življenje. Preden se rokopis odda v tisk, se o njem debatira tudi javno v krogih,

ki jih popisuje. Tako uživa pisatelj nekako prvo kritiko in dobiva tako često zanimive pobude.

Avtorji v Sovjetski Rusiji ne živijo ločeno kot »zaključen stan«. V sovjetskem življenju prevladuje tendenca: socialistični realizem, dija-lektična povezanost življenjske in umetniške resničnosti. Literaturo cenijo kot najvišjo kulturno vrednoto. Razumevanje za kulturo in njene pro-dukte podpirajo povsod, zlasti v literarnih krožkih, ki se nahajajo povsod, v vsaki šoli, uradu, tovarni, v vsaki vasi. Te krožke vodijo in učijo v njih literati. To so neke vrste docenti, ki tehnično ocenjujejo člane v krožkih. Časopisi, ki izhajajo v vseh večjih obratih vsaj enkrat v tednu, imajo redne literarne priloge. Talente, ki jih tako odkrijejo, vabijo nato veliki časopisi in revije za sodelovanje. Tako nastaja literarni naraščaj. Obrati in tovarne dajejo tudi plačane dopuste za študij in dovršitev večjih spisov.

V Moskvi so poleg gori omenjene leposlovne založbe še državna založba »Ogis«, založba »Akademija« in založba društva moskovskih pisateljev, ki je produktivna zadruga. Ta je zrasla iz prav skromnih začetkov ter je (po sedemletnem obstoju) tekom zadnjih mesecev izdala trinajst milijonov tiskovnih pol ter v tem času izplačala poldrugi milijon rubljev na honorarjih.

Za gmotno življenje pisateljev skrbijo pisateljske strokovne organi-zacije (sindikati). Pisatelji imajo za nabavo živeža, oblek in vsakdanjih potrebščin lastne konzumne prodajalne v dveh kategorijah: za visoko kvalificirane in za povprečne pisatelje. Tudi stanovanja se nakazujejo pisateljem po principu kvalitete. Kdor dela dobro, mora dobro živeti, kdor dela bolje, mora bolje živeti. Kljub krizi uživajo pisatelji celo glede stanovanja posebne pravice. Moskovski književniki imajo poseben delovni dom, kjer plačujejo na mesec tri sto rubljev za hrano in stano-vanje. Moskovske strokovne organizacije imajo tudi lastna okrevališča na Krimu in Kavkazu, kjer pisatelji preživljajo počitnice za isto ceno.

Družabno življenje se vrši v klubih, ki jih imajo za vse poklice. Ti klubi so popolnoma enakovredni angleškimi in ameriškimi klubom ter jih ponekod celo nadkriljujejo. V teh klubih so jedilnice, knjižnice, čitalnice, igralnice za biljard in šah, sobe za odpočitek, velika in mala zbirališča, delovne sobe, brivce, kratka vse, kar se od dostojnega kluba lahko zahteva. Nanovo zidani klubi imajo poleg tega še lastne prostore za kino in gledališča ter koncertne dvorane. Cene v klubih so zelo nizke, dobro in izdatno kosilo stane 2'50 rubljev, večerja à la carte tri do pet rubljev, čaša čaja 15 kopejk. Stroške teh klubov nosijo založbe, obrati ali pa organizacije.

Na pobudo Maksima Gorkega bo ustanovljena v Moskvi visoka šola za literaturo. Inozemsko literaturo v Rusiji pazljivo zasledujejo in štu-dirajo. Zlasti se zanimajo za klasike iz svetovne literature. Te prinaša založba »Akademija« v tipografsko zelo lepo opremljenih izdajah. Knjiž-nica inozemske literature vsebuje številne knjige živčih avtorjev, četudi po precej slučajni izbiri.

Peter Donat.

SCHOPENHAUER IN PSIHOANALIZA

Andre Fauconnet je napisal v »Mercure de France« zanimiv članek, kjer se bavi z že često poudarjano sorodnostjo med Schopenhauerjevo filozofijo in psihoanalizo. Prve začetke psihonalize najdemo že pri

Schopenhauerju. Tako je na primer že leta 1926 berlinski psihijater Otto Juliusberger predaval na zborovanju Schopenhauerjeve družbe o svojih uspehih, ki jih je dosegel s tem, da je poglobil Freudovo panseksualno teorijo v luči Schopenhauerjeve filozofije. Nova izdaja Freudovih spisov (Dunaj 1932.) nas o tej sorodnosti le še bolj prepričuje. Freud priznava sedaj z vso nedvoumnostjo, da je bil izmed vseh mislecev, ki so mu jih kedaj očitali (zlasti Nietzscheja, ki ga ni nikol bral), Schopenhauer »prvi, ki je formuliral temeljne principe psihoanalize«. Koncem 4. zvezka svojih zbranih spisov, ki nosi naslov »Prispevek k zgodovini psihoanalitičnega gibanja«, pravi Freud: »Smatral sem svojo teorijo za originalno vse do trenutka, ko me je moj učenec Rank opozoril na mesto v Schopenhauerjevem delu »Die Welt als Wille und Vorstellung«, kjer Schopenhauer govori o blaznosti. V drugih okoliščinah bi lahko smatral to opozoritev za obtožbo bolj ali manj prikrita plagijata. Toda namestu, da bi se čutil užaljenega ali zmanjšanega na svojem ugledu, rad priznam, da je treba mesto, kjer na primer Schopenhauer govori o načinu, kako se naša zavest skuša iznebiti neprijetnih dejstev, močno vzporediti z mojo teorijo o »Verdrängung«. Le dejstvu, da sem se v svoji mladosti tako malo ukvarjal z branjem filozofičnih spisov, imam prav za prav zahvaliti originalnost svoje teorije.« Pri tem Freud priznava, da je ta teorija glavni steber, na katerega se opira cela stavba psihoanalize.

Zanimivo je vedeti, da vse polno Freudovih terminov, metafor in tropov nahajamo že pri Schopenhauerju, tako, da če nočemo verjeti gornji Freudovi izjavi, lahko smatramo vso Freudovo teorijo za izposojeno pri Schopenhauerju. Schopenhauer je prvi panseksualist, ki imenuje spolne organe žarišče naše volje in njegov »Wille« ima v njegovi filozofiji nekako isti pomen kakor Freudova »libido«, seksualni nagon, na katerega skuša Freud reducirati vso človeško dejavnost. V tem se Schopenhauer, ki se kljub svoji filozofiji nagiba k askezi, razlikuje od Freudovega optimizma, ki hoče le ozdraviti ter misli le na ravnotežje človeškega zdravja z vsemi njegovimi organskimi potrebami in normalnimi ugodji. Ne glede na različnost končnega smisla njunih doktrin, nam dajeta Schopenhauer in Freud približno ista pravila mentalne higijene. Pogost pojav blaznosti pri igralcih, ki igrajo svoje življenje kot vlogo ter žive tako s svojim konstruiranim jazom, dokazuje, da je stopnjevan in avtokritičen spomin bistven del našega duševnega zdravja. Le zelo previdna in energična avtokritika lahko prepreči, da bi naše bolečine izpremenile naš značaj.

Peter Donat.

P O R O Č I L A

GLEDALIŠKA POROČILA

Klabund: Praznik cvetočih češenj. Japonska igra po Takedi Izumu. Poslovenil Fran Albrecht. Režiser: Ciril Debevec. Inscenator: V. Uljanišev. Premijera: 18. novembra 1933.

1

Uvodna opomba:

Evropejec si izposodi star japonski motiv in ga prepesni po svoje. Ta postopek zbujaa asocijacije. Skrajni vzhod in naša kultura. Ne maram seči nazaj v stare prestave, kakor recimo: Indija — mati naših prvih kultur, naših mitov in religij. Ali: sanskrit

— vir zapadnih jezikov. Ali: Kitajska — neizmerna, vase zaprta zemlja z najstarejšo še živečo kulturo. Ali pa: Japonska — dežela lirike. Kdor vidi leta 1933. lirično, dekorativno igro z eksotičnimi motivi na odru, misli na časovno bližje pojave. Neizogiben je spomin na umetnost iz fin de sièclea, iz konca stoletja, na liriko tistega časa, na umetno obrt, na dekorativne momente v takratni grafiki in arhitekturi. Na secesijon. Na prvi ekspresijonizem.

Danes vidimo nekatere vplive vzhodnih elementov v naši kulturi že dosti jasneje, ker imamo pred seboj stvarne primere. Naj navedem samo nekaj površnih, splošno znanih paralel. Japonska notranja arhitektura — težnja po svetlih, linearno čistih prostorih v današnjem stanovanju. Kamasutra, indijska tradicionalna knjiga o erotiki — sodobna strokovna in nestrokovna literatura o tehničnih zadevah pri telesnih odnosih med moškim in žensko: Vandevelde, Hirschfeld, Hodann. Vzhodne likovne umetnosti — ornamentika v secesijonu, naša keramika. Take sporednice je mogoče razpotegniti v veliko smeri. Če bi začetke takega lova za motivi časovno navezali samo na konec stoletja, bi kajpak izrazili netočen zaključek. Vzhodne elemente pozna Evropa že zdavnaj poprej. V porcelanski obrti nam niso neznani. Rokokočna arhitektura jih uporablja: Sanssouci pri Potsdamu, »japonska palača« v Dresdenu. V literaturi je znan kitajski pravljичni motiv, ki je bil odrsko nekajkrat obdelan: Turandot — Gozzi, Schiller, Puccini. Da ne omenjam starejših modnih dram, oper in operet.

Vse to veljaj le kot opomba. Zakaj zanima nas nekaj drugega. Odkod pride evropski literat do omenjenega poskusa: vzeti motiv iz docela tuje kulture in ga obdelati po svoje? Motivov je namreč v najbolj neposredni sodobnosti prav tako veliko kakor v vsej svetovni literaturi.

2

Globoki socialni nemir, ki je sprožil veliko vojno in rusko revolucijo in nas postavil v ogenj med oba poveljna politična ekstrema: fašizma in komunizma, ta nemir je začel utripati že ob prelomu stoletja. Umetnosti iz tega časa niso zaman imenovali poezijo razkroja, utrujenosti, dekadence. Ljudje so se nenadoma zavedeli neuravnovešenosti v evropski družbi. Krožile so prve določnejše slutnje o razkroju meščanstva. Nov gospodarski pojav je pričel strašiti: tehnika in nagla rast industrije. Prepadi med razredi so se vidno večali. Politične afere so znova podkurile sovraštvo med rasami: Dreyfus in antisemitizem. Nastopila je znana kriza v erotiki in v zakonu: Ibsen, Strindberg, Wedekind. Ljudje so začeli torej med drugim deklamirati tudi o »ženskem« vprašanju. Podobnih, po naturi socialnih vprašanj je bilo kajpak še veliko. Ves ta nemir se določno zrcali v umetnostih: zmeda in nehomogenost evropske literature iz tega časa sta znana in ta pojav traja nedvomno še danes — značilen primer, kako je razvoj vsake umetnosti tesno vezan na svoj čas.

Umetniku preostajata tu kakor zmerom samo dve možnosti.

Ali pogumno priznati sedanjost, tvegati, da te sodobnost požre ali vrže na površje, izluščiti iz kaosa te sodobnosti značilna doživetja, najti motive, postaviti probleme, razračunati s socialno zmedo okrog sebe, tako ustvariti umetniški dokument svoje dobe in pripraviti tla za novo kulturo.

Ali pa: prestrašiti se življenja okrog sebe (zakaj »sodobniku« se zdi »sodobnost« zmerom kaotična in nevarna), pobegniti iz stvarnosti v svoj zasebni jaz, zamižati, povračati se v neznane preteklosti, ki jih fizično ne moreš več doživeti, hrepeneti iz svojega časa proč v daljnje dežele, v tuje kulture, med druge ljudi.

Tako smo si pomagali iz zmede in strahu pred neznano bodočnostjo zelo različno. Na eni strani se začenja tendenca do družabne kritike v umetnini, nastajajo zametki za »analitično« (torej nekako: pripravljajno, raziskujočo) in socialno umetnost. Na

drugi strani: že od konca stoletja sem je rasla jara kača nešteti »izmov« in v povojnem času se je ta pošast še zredila. Danes imajo ti poskusi kajpak samo še legendaričen pomen. Danes vemo, da niso bili drugega kakor nezrele tvorbe, ki so nastale iz nagonskega strahu pred »življenjem«, pred nevarno »sodobnostjo«. Eksperimentatorji so bežali iz stvarnosti v abstraktnost, iz otipljive resničnosti v simboliko, ki se ni organsko porajala iz doživetja, marveč je bila samo kretnja iz zadrege. Tako so bili ti predvojni in povojni izmi povečini prav za prav samo nove varijacije k staremu, danes že zgodovinskemu in nedvomno jalovemu nazoru o umetnosti zaradi umetnosti, l'art pour l'artu.

Navidezna rešitev iz takega larpurlatizma in nedvomno koristnejše početje je kajpak tale: vprašati za svet stare kulture, pospešiti stilna raziskavanja preteklih umetnosti, prevajati in prepesnjevati iz doslej malo znanih literatur. Človek namreč vendarle ne more docela pobegniti iz svojega časa. Če drugega ne, mu ostane še zmerom nekakšna potreba, da bi si vsaj za silo razjasnil svoje odnose do sodobnosti. In če je preslab, da bi to sodobnost doživel budno in z vsemi svojimi čuti, preslab, da bi iz tega doživetja zlučil svojstveni etos, ki ga vsebuje vsako, na videz še tako nepomembno in jalovo zamotano življenje — potlej gre iskat primerov v preteklost, v tujino, k drugim ljudem. Zakaj vsaka pretekla kultura je v sebi nekako trdna in stabilna. Za opazovalca vsaj. Tako smo med vnetim iskanjem za kulturnimi berglami zadeli nekajkrat tudi na skrajni vzhod. Sodba o koristi, ki nam ga je prineslo to iskanje, ne sodi sem.

Ali za primer si moremo ogledati Evropejca, ki si je izposodil star japonski motiv in postavil na oder igro, ki ni nezanimiva.

3

Po generaciji in po svojem oblikovnem hotenju, po svoji liriki, po svojih ekstatičnih romanih o Razputinu, o Mohamedu, o Borgiah, in tudi po nekaterih samostojnih dramatičnih poskusih pripada Klabund ekspresionistom, ki so danes kljub svoji sorazmerni mladosti in kljub nekdanjemu trobentanju naklonjenih kritikov že več ali manj pozabljeni: Paul Kornfeld, Hanns Jobst, Walter Hasenclever in drugih še več. Umetnostno namreč nemško ekspresionistično gibanje ne pomeni nič novega ali trajnega. Nastopilo je kvečjemu kot nepomembna, prehodna reakcija na zadnje stilne zablode naturalizma in kot pubertetni pojav vojne in povojne kulturne zmede. Jezikovno je značilna »stilizirana«, ritmična proza, ki je v nekaterih skrajnih primerih zvođenela v nerazumljive, nesmiselne telegramske krike. V motivnem oziru je mogoče velikokrat opaziti zlasti problem sovraštva med očetom in sinom: kot simbol za prelom med generacijami. »Idejna« osnova pa naj bi bila nekakšna nejasna, pubertetno zanešena, ekstatična »ljubezen« med ljudmi in do ljudi, nekakšno »očiščenje« in »počlovečenje« raznih razprtij med individui vrste homo sapiens. V bistvu je bila ta zloglasna literarna »revolucija« le papirnata, larpurlartistična zabloda. Resnične, življenjske osnove ni bilo. Kjer je morda bila, tam je bila literarna osebnost ponavadi preslaba, da bi znala na tej osnovi ustvariti živo delo. Tolmačiti to artistično telovadbo kot poskus ali začetek nekakšne socijalne umetnosti — in čeprav samo kot ponesrečen poskus —, kakor je bilo to včasih običajno, je zmota. Če ironiziramo: vpitje nezadovoljnih in zbeganih meščanskih mladeničev še ni socijalno gibanje, še manj pa začetek nove umetnosti. In še krajevno pripombo: zapoznele epigonske poskuse v tej smeri so kajpak tudi pri nas tvegali nekateri provincijalni dramatiki: Remec, Rehar, Cerkvenik, Leskovec.

4

Klabundu očitati dosledni larpurlartizem, bi bilo kajpak krivično in nesmiselno. Ekspresionizem in njegove artistične akrobacije so v Klabundovem delu vendarle

nekak tuj element, ki učinkuje kvečjemu kot literarno zgodovinska etiketa na njegovih knjigah. Težišče njegove nature je bilo nedvomno drugod.

Čas ga je sicer potegnil s seboj, ga zaznamoval in mu dal tudi literarno barvo — toda kot ustvarjalec je bil mož preslab, da bi mogel svoje odnose do sodobnosti tudi čutno dojeti in to doživetje umetniško oblikovati v samosvoje like. O življenju okrog sebe je sicer veliko vedel, toda misel še ni čustvo. Wir leben, wie das Mittelalter um das Jahr 1000, in einer Weltuntergangsstimmung,¹ pravi v svoji »Svetovni literaturi«. Vojne in revolucije gredo preko nas. Vodilni družabni red, некоč sam nositelj revolucionarne deje, se vidno razkraja. »Drugače« mislimo in »drugače« čutimo kakor ljudje pred nami. Med zatonom in vzhodom dveh kultur nihamo. Vse to sluti Klabund. Toda njegovo spoznanje je več ali manj intelektualno, miselno. Ni tako ustvarjen, da bi vélike dogodke tudi čutno doživel. Zato tudi v sodobnost ne veruje, ne najde opore v njej. In v umetnosti gre za čutno doživetje: življenje, ki ga ne živiš sam, marveč kot del človeške skupnosti, to življenje mora postati tvoja intimna, skoraj bi rekel, telesna zadeva — potlej ga moreš šele umetniško oblikovati. Klabundovo doživetje je preskromno, bolj opazovano kakor občuteno, zato ga tudi ne oblikuje. Kljub svojim himnam na življenje, ljubezen in ženo ne veruje v »življenjek«, marveč kvečjemu v umetnost.

Vélika umetnost vseh časov mu je simbol večnosti, porok za večno trajanje človeškega duha, ki živi delj od vsake materije. So wird einmal, in 10 oder 100.000 Jahren, von uns und unserem Wirken kaum noch ein Hauch über die Erde wehen. Wer weiss, ob selbst der Name Goethe noch klingen wird... Goethe kann zugrunde gehen. Das Feuer, das er entzündet, kann verlöschen. Auf einen neuen Stern wird es wieder strahlend aufflammen.² (»Svetovna literatura«.) Umetnost mu je to, kar je vélikim umetnikom življenje. Pravi ustvarjalec ljubi življenje. Umetnost mu je samo sredstvo, da nam ga ohrani. Umetnost mu je prirojena lastnost, del njegove nature je, kakor je recimo človeku spolna potencia prirojena. Klabund je — oboževalec umetniške potence. Zato tudi v svojem delu ne objame svojega časa in ga ne ohrani, kakršen pač je, lep in grd, poln in prazen, ljubezni in sovraštva vreden — marveč postane Eckermann vélikih duhov, Eckermann svetovne literature, Eckermann starih vzhodnih kultur. Zanešenemu, vročično razgretemu dečku je podoben, dečku, ki še ni živel, marveč samo zaslutil nekaj, čemur pravimo življenje in so drugi govorili o njem. Ta deček nam pripoveduje — v prostih prevodih, v pesmi, v literarni zgodovini, na odru — stare zgodbe. Nam poje stare pesmi, ki so jih drugi, večji od njega — doživeli. In poje nam jih s prirojenim čutom za lepoto, za blesk in za veličino lirike, ki je v njih, in zaverovan je vanje, kakor bi bile njegove. Kdo drugi, večji od njega, bi nam pel o življenju — Klabund poje o umetnosti, v katero so oni večji ujeli žive utripe življenja. Toda o tej umetnosti poje z zanosom, kakor bi velik pesnik pel o življenju. To je moč njegove reprodukcije.

In to ni larpulratizem — vsaj dosleden ne. Zakaj njegovo delo ni beg iz življenja v mrtve oblike, ki so некоč hranile živo vsebino in jih ni mogoče več oživeti. Umetniška žrtev je, ki jo talent, zavedajoč se svojih malih moči, izvrši za druge. Die Dramen Shakespeares, die Epen Homers, die Lieder Li-tai-pes sind wie Rosenöl, gepresst aus Milliarden Rosen. Aber keine Rose blühte umsonst, auch die unschein-

¹ Kakor srednji vek okrog leta 1000., živimo v mislih o propadu sveta.

² Tako bo некоč, v 10 ali 100.000 letih, od nas in našega snovanja utripal komaj še dih nad zemljo. Kdo ve, ali bo celo Goethejevo ime še zvenelo... Goethe lahko propade. Ogenj, ki ga je vžgal, lahko ugasne. Ali na novi zvezdi bo spet svetlo zaplamltel.

barste nicht.³ Če bi ironizirali: Tudi Klabundova rožica ni zaman cvetela. Toda ironije ni treba. Klabundov stavek ni prazna lirična rezonanca: za besedami utriplje del njegove življenjske izpovedi. Hrabri literarni vojak je bil, ki je šel v smrt za svoje bogove.

5

Kje vidim dušo Japonske? V cvetu od češnje, ko prične z jutranjim soncem blesteti in vonjati. (Japonska pesem, ki jo Klabund navaja.) V »Prazniku cvetočih češenj« nam to pesem zapoje še enkrat. Po svoje. In na odru. Japonci sami jo poznajo v stari drami mojstra Takede Izuma.

Japonsko dekle se žrtvuje za svojega mikado. Mikado je poslanec božji na zemlji. Predstavnik cesarske teokracije, simbol za staro, junaško Japonsko. Za ta simbol, za idejo Japonske, je treba izvršiti vsako žrtev. Tako je prepričanje Japoncev v Klabundovi igri. Toda mikado je tudi človek. Dekleta, ki se je zanj žrtvovalo, je ljubil. Tragedija Romea in Julije: ko vidi svojo ljubljeno mrtvo, si še sam vzame življenje. Žrtev je bila torej zaman: Japonska nima več svojega mikada. Toda v tej igri očitno ne gre toliko za Japonsko — kakor za ljubezen dveh mladih ljudi: v smrti vzcvete njuna ljubezen do večnega trajanja. »Politično« in »versko« ozadje »žrtve« je torej samo motivna osnova pesmi o ljubezni.

V japonski drami Takede Izuma je žrtev morda osrednji, nosilni motiv. Dokazati tega ne morem, ker japonske igre ne poznam. Verjetno pa je. Tam je igra morda tragedija. Toda v evropski verziji vidim kot nosilni motiv ljubezen dveh mladih ljudi. Zato sem rekel, da Klabund pesem o cvetočih češnjah zapoje po svoje. Razumljivo je, da Evropejca dvajsetega stoletja ne zanima cesarsko teokratična tragedija iz leta 902. po Kristovem rojstvu, marveč jo samo uporabi za okvir veliko bolj osebnega doživetja: motiva večne ljubezni. Žena in ljubezen sta bili Klabundu zmerom eno največjih doživetij. Nekje beremo pri njem: Den glücklichsten Tag und alle glücklichsten Tage meines Lebens danke ich der Frau.⁴

Ta ton ima tudi Klabundova pesnitev. Odrska pesem je, »igra«, odrska pravljica o ljubezni, pravljica z vodilnim tragičnim motivom žrtve, ki izzveni v lirično himničen spev: Zločini, junaška dejanja in žrtve, ljubezen in smrt so šli mimo nas. Življenje, ki smo ga videli, je bilo morda žalostno. Toda vredno je, da ga živimo, zakaj velike strasti so neminljive.

Besedo »igra« trdovratno ponavljam, ker Klabundova pesnitev ni tragedija. V jedru in v himničnem zadnjem zvoku je bolj lirična kakor dramatična. Klabund ne piše tragedije, Klabund poje o tragediji, ki jo je nekdo pred njim napisal. Njegovi prizori so lirične variacije na tragični tema. Primero iz muzike rabim, ker je tudi vsa igra-improvizirana kakor muzikalna suita:

Prvi stavek: Preludij na starost in mladost. (Romarji in otroci.)

Drugi stavek: Pesem o žrtvi. (Dekle se bo žrtvovalo za drugega.)

Tretji stavek: Chanson d'amour. (Na dan cvetočih češenj se dva mlada človeka vzljubita.)

Četrty stavek: Marche funèbre. (Dekle se žrtvuje in fant gre za njo v smrt.)

Peti stavek: Himna na večno ljubezen. (V smrti se ljubezen zmerom znova poraja, zakaj ljubezen je večna.)

V Klabundovem tekstu je to sosledje muzikalnih motivov še podčrtano: svoje igre ne deli v stilno ločena dejanja ali prizore, igra naj se igra brez odmora, posamezni muzikalni stavki naj prehajajo drug v drugega, igralna doba: dve uri.

³ Shakespearjeve drame, Homerjevi epi, Li-tai-pejeve pesmi so kakor olje, izžeto iz milijard rož. Toda ni rože, ki bi cvetela zaman, tudi najneznatnejše ne.

⁴ Najsrečnejši dan in vse srečne dneve v mojem življenju mi je dala žena.

Klabundova igra je nedvomno odrsko hvaležno delo.

Najprej tekst. Docela jasno je, da Klabundova prepesnitev ni morda več ali manj mehanična dramaturška obdelava starega japonskega teksta, marveč delo, ki si je samo izposodilo snovne momente iz Izumove drame. Zato je tudi jezik docela samostojen. Ritmična proza, ki v primernih, visoko liričnih momentih docela organsko prehaja v verz. To so mesta, ki spominjajo po svoji odrski strukturi na opero: arija, pesem, belcanto ob višku dejanja. In še eno lastnost ima ta proza: zmožna je melodijoznega stopnjevanja, tekoča je, hitrost govora je mogoča brez posebnih težav usmeriti v predpisani tempo dvehurne predstave.

Drugič: Odrske osebe iz »Praznika cvetočih češenj« so prava paša za oči. Po svojem pomenu v igri vsebujejo nekaj prastarega, večno odrskega. Dvoje mladih ljudi, ki sta lepa in se ljubita. Klabundova pripomba: Kotaro naj igra nežna, toda strastna mlada igralka, Kwana njej podoben, bleščeč mlad igralec. Potlej tri junaške figure: Matsuo, tiranov kancler, ki je pomagal umoriti starega mikado in kot pokoro za svoj zločin žrtvuje svojo edino hčerko za mikadovega sina. Genzo, učitelj, ki skriva v svoji hiši mladega princa in obglavi kancelarjevo hčerko, da reši Japonsko. Gemba, vojak, tiranov vazal, ki pride oznanit tiranov odlok: prinčeva glava naj pade in krvnik naj bo Genzo sam. Dve materi: Tonani, učiteljeva žena, Chyjo, kanclerjeva žena, mati mlade Kotaro. Komparzarija: otroci, živalske maske, oboroženci. Štimunga: praznik pomladi; cvetoče češnje. V celoti: skupek odrsko nenavadno dekorativnih figur, ki so v bistvu res le bolj »figure« kakor pa »značaji«, samo instrumentalne vloge torej — za lirično pesnitev o večni ljubezni.

Tretjič: Lirična pesnitev na odru še ne pomeni slabe odrske tvorbe. Značilen primer je Klabund. S svojim bleščečim tekstom in s svojim dekorativnim figuralnim aparatom se mu posreči spraviti zgodbo o junakih in zaljubljenih v dramatično napetost, ki kljub svoji lirski osnovi ne poneha. Vsaj v primerni režijski interpretaciji ne.

7

Ljubljanska predstava Klabundovega »Praznika cvetočih češenj« je bilo delo nenavadno svojeglavega in neprožnega režiserja. Na listku beremo: Ciril Debevec. To ime ima v našem gledališkem življenju poseben prizvok. Ciril Debevec kot režiser, to se pravi: videli bomo mistično, misterijozno, krvavo resno in nekam religijozno, da ne rečem, bigotno predstavo, čeprav morda igra sama po sebi ni preveč mistična, niti misterijozna, niti krvavo resna ali celo religijozna. Pri Debevčevi predstavi je vsak smehljal in naj bo še tako spokojen in prijazen, prepovedan; četudi včasih pri kateri igri vidiš za tekstom avtorjev smehljal. Smeh je torej prepovedan. Sedeti moraš in režiser te polagoma in uspešno uničuje s predstavo, ki ima prepočasen tempo in so zlasti mučni (Debevec bi najbrže rekel: tragični) momenti iz igre izluščeni s posebno naslado in povečani, kakor bi bili posneti s »časovno lupo« — njegove predstave bi bilo mogoče torej imenovati »Zeitlupenspiele«.

Klabundova igra se je zdela režiserju pripravna za tako predstavo. Povečal je igralni čas približno za tri četrt ure, torej skoraj za četrtino (k temu moramo prišteti še odmore, ker je režiser razsekal igro v pet slik, kar bi pri primernejši scenski opremini bilo potrebno), tolmačil je pesem o ljubezni kot nekakšno mračno, misterijozno, eksotično, teokratsko tragedijo in potlačil vse momente, ki bi mogli lahkotnost in prožnost odrske pravljice povečati. S tem je dosegel neko navidezno enotnost, neko trdo, neprožno linijo v režiji in neko prisiljeno napetost, ki je tudi v resnici prehajala na gledalce. Za dokaz, da ta napetost ni bila pravilno usmerjena, naj povem:

Po samomoru mladega princa in po shakespeareo zrežiranem pogrebnem monologu krvnika Genza je bilo občinstvo prepričano, da je žalostna japonsko cesarska tragedija pri kraju. V parterju so nekateri že vstajali, da bi odšli. Drugi so vpraševali za svet gledališki list, ali še »pride kakšna slika«. Vse to se je zgodilo na premijeri.

Interpretacija Cirila Debeveca je torej doživela praktičen neuspeh. Čeprav je bila večina ljudi prepričana, da je predstava vsestransko uspela.

Igralci sami so svojo nalogo v prisilnem okviru režije rešili. Podrobno razpravljanje o njih je kajpak nesmisleno, ker je bila režija pogrešena. Kot dekorativno posebnost naj omenim nenavadno bleščečo masko in obleko vazala Gembe (Skrbinšek).

Filip Kalan.

R A Z N O

ALI VESTE

da je v kalkutskem mesečniku *India and the World* (Indija in svet) izšel del prve indijske doktorske disertacije, ki obravnava nekaj slovanskega. Njen predmet je znani češki vzgojitelj Jan Amos Komenský, napisal je delo dr. Debender Chander Dasgupt.

da se film vsebolj kolektivizira, o čemer priča dejstvo, da je rokopis za najnovejši Paramountov film »Bičani« pisalo nič manj ko deset znanih pisateljev, med njimi Vicki Baumova, R. Hughes, Zane Grey, Gertrude Atherton, Sophie Kerz itd.

da so Selme Lagerlöfove Gösto Berlinga posneli za zvočni film in je pisateljica pri filmanju sodelovala sama z režijskimi navodili.

da je André Gide napisal Igorju Stravinskemu libreto za novo opero, *Persephone*, in sicer je snov prepesnil po Homerju.

da je znameniti Brockhausov leksikon praznoval zadnji čas stopetindvajsetletnico svojega rojstva, da je pri mogočnikih svojega časa to delo veljalo za najbolj revolucionarno in protidržavno knjigo in je bil v policijskih aktih vsak lastnik tega leksikona označen za politično sumljivega človeka. Cenzuriralo je ta leksikon v časih absolutizma v celoti kakih 300 cenzorjev.

da je po judovski statistiki preteklo judovsko leto bilo tiskanih v celoti 768 hebrejskih knjig. Od tega 478 v Palestini, 290 pa drugod.

da je v Pragi izšla zbirka slik pod naslovom Masaryk v fotografiji. Prinaša slike predsednika Masaryka iz zadnjih let. Uvod v zbirko je napisal Karl Čapek.

da daje Amsterdam kljub krizi na leto 195.000 holandskih goldinarjev za podpore umetnikov. Izračunajte, koliko slovenskih umetnikov bi lahko živelo od te vsote, ki znaša preračunana v našo veljavo ca. 6.000.000 Din, če bi vsak imel dohodke vseučiliškega profesorja...

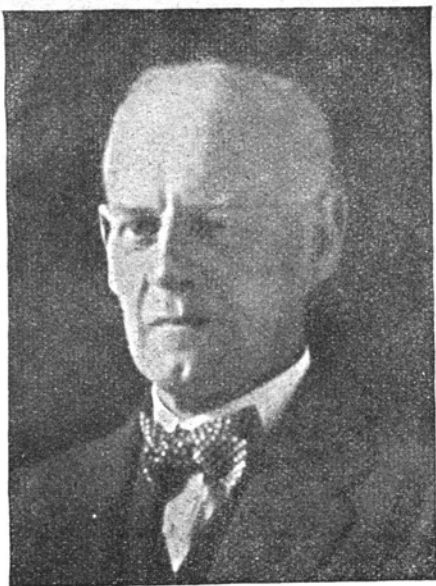
da je po statistiki v »Börsenblattu«, da izkazuje nemška književna produkcija prvih desetih mesecev lanskega leta 200 del več kakor v istem času 1932, a tisoč manj kakor 1931 in 3000 manj kakor povprečno prejšnja leta. To je vsekakor posledica narodnega uravnovešenja nemške kulture. Kdo ve, s kakšnimi čustvi to prijazno dejstvo pozdravlja nemški knjigotržci.

da je Klabund prevod »Praznika cvetočih črešenj«, v kolikor je prevod japonskega originala, mestoma dobesedno plagiral po prevodu nekega hamburškega profesorja.

da je pred kratkim umrl Jakob Wassermann najlepše opise meksikanske pokrajine za svoj roman »Zlato Caxamalce«, prepisal iz knjig ameriškega pisatelja Prescottta.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

John Galsworthy

Saga o Forsytih

Tretja knjiga

Poslovenil Oton Župančič

Tretja knjiga Sage o Forsytih je v tisku in izide v prvi polovici marca. Kakor smo že poročali, je ta knjiga zaključek trilogije, ki jo svetovna kritika smatra za eno najpomembnejših del sodobne Evrope.

Dasi je ta knjiga tudi celota zase, vendar priporočamo svojim novim naročnikom, da naroče tudi prvi in drugi del, ki sta izšla lani. Cena vsakemu delu za naše naročnike je: v platno vez. Din 60.—, v polusnje Din 75.—. Našim naročnikom pošljemo knjige tudi na obroke.

Reviji so priložene položnice. Cenjene naročnike prosimo, da nakažejo naročnino za mesec februar.

Knut Hamsun

Blagoslov zemlje

roman

Tisti, ki so brali to delo, vedo, kaj je dal z njim Knut Hamsun svetovni literaturi. Delo, ki bo s prav redkimi drugimi preživelo svojo dobo in ostalo v zgodovini kot eden najtrajnejših spomenikov zapadno-evropske kulture. Ko je pred dobrimi štirimi leti izdala ta roman »Modra ptica«, je bil v dveh mesecih razprodan in povpraševanje po njem se neprestano stopnjuje. Izvedeli smo za primere, ko so plačevali ljudje za star, broširan izvod tega prevoda 100 in več dinarjev. Da ustrezemo tistim, ki bi to delo radi imeli, a ga ne morejo dobiti, smo se odločili, da »Blagoslov zemlje« ponatisnemo. Seveda bomo to storili v zelo omejenem številu. **Zato prosimo vse tiste, ki se za ta roman zanimajo, da se nanj naroče že vnaprej, ker bi se sicer lahko zgodilo, da bi ga kdaj pozneje ne mogli več dobiti.**

Prevajalec Rudolf Kresal je prevod nanovo pregledal in še izboljšal. Zunanja oprema bo na višku. Cene bodo kljub zelo nizko predvideni nakladi in kljub docela novemu tisku iste, kakor za vse naše redne publikacije. V mehko vezana knjiga Din 60.— (za naše naročnike Din 45.—), v platno vezana Din 80.— (za naše naročnike Din 60.—), v polusnje vezana Din 100.— (za naše naročnike Din 75.—).

Naši naročniki naroče knjigo lahko na daljše mesečne obroke.

Založba Modre ptice v Ljubljani

K N J I Ž N E N A G R A D E

Pridobivajte za prihodnje leto novih naročnikov. Za vsakega novega naročnika vam pošljemo lepo knjižno nagrado.

Za enega novega naročnika si lahko izberete eno izmed sledečih knjig:

Alojzij Gradnik: *SVETLE SAMOTE*. Vezano v platno.

Jiří Wolker: *PRAVLJICE*, vezano v platno.

Vladimir Bartol: *LOPEZ, drama v treh dejanjih*. Vezano v platno.

Knut Hamsun: *GLAD*, roman. Vezan.

P. Ripson: *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman. Vezano v platno.

Clara Viebig: *BABJA VAS*, roman. Vezano v platno.

Al Jennings: *PESNIK IN BANDIT*, roman. Vezano v platno.

Lev N. Tolstoj: *IZPOVED*, V platno vezano.

H. R. Berndorff: *VOHUNI*. Vezano v platno.

Ivan Cankar: *MOJE ŽIVLJENJE*. Vezano.

Ivan Cankar: *GREŠNIK LENART*. Vezano.

R. Kipling: *KNJIGA O DŽUNGLI*. Vezano.

Sigrid Undsed: *JENNY*. V mehko vezano.

V. Blasco Ibañez: *KRVAVE ARENE*. V mehko vezano.

Walter Scott: *IVANHOE*. V mehko vezano.

*Prosper Mérimée: *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman. V mehko vezano.

*Liam O'Flaherty: *NOČ PO IZDAJI*, roman. V mehko vezano.

*Jack London: *DOLINA MESECA*, roman. V mehko vezano.

Jack London: *MORSKI VRAG*, roman. Vezano v platno.

Kdor pridobi dva nova naročnika, si lahko izbere dve od gori naštetih knjig ali pa eno izmed sledečih:

Eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig, vezano v platno,

Emil Ludwig: *NAPOLEON*. V mehko vezano.

Knut Hamsun: *POTEPUHI*. V mehko vezano.

B. Kellermann: *TUNEL*, socialen roman. Vezano v platno.

H. Barbusse: *OGENJ*, vezano.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj imenovanih knjig ali pa eno izmed sledečih:

Eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig, vezano v polusnje.

Emil Ludwig: *NAPOLEON*. V platno vezano.

Knut Hamsun: *POTEPUHI*. V platno vezano.

Dr. Franceta Prešerna: *ZBRANO DELO*. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *SELO STEPANČIKOVO*, roman. Vezano v platno.

Henrik Sienkiewicz: *SKOZI PUSTINJO IN PUŠČAVO*, roman. Vezano.

Kdor pridobi štiri naročnike, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj naštetih knjig, ali pa eno izmed sledečih:

Emil Ludwig: *NAPOLEON*: V polusnje vezano.

Knut Hamsun: *POTEPUHI*: V polusnje vezano.

Mihael Arcibašev: *SANIN*, roman. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *ZAPISKI IZ MRTVEGA DOMA*. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *BESI*, roman. Vezano v platno.

Henrik Sienkiewicz: *Z OGNJEM IN MEČEM*, roman. Vezano.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj naštetih knjig.

Za osem naročnikov pa lahko dobi eno izmed veledel:

L. N. Tolstoj: *ANA KARENINA*, roman. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *BRATJE KARAMAZOVI*, roman. Vezano v platno.

Izborno
mi tekne

dr. Pirčeva sladna kava.

Zato mora biti v moji
kuhinji samo

**dr. Pirčeva
sladna kava,**
ki je odličen, domač
izdelek !

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali risbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

TISKARNA. MERKUR

T R G. I N D. D. D.

LJUBLJANA

GREGORČICEVA 23

TELEFON ŠTEV. 25-52

se priporoča za cenj. naročila, ki jih bo
izvršila hitro, lično in po zmerni ceni.
Tiska knjige, brošure, časopise, revije,
kuverte, memorande, račune, letake, le-
pake, posetne karte, letna poročila, vstop-
nice, vabila i. t. d. v eni ali več barvah

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“, „Službeni list
kraljevske banske uprave Dravske banovine“ in „Zbirko
zakonov in uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje

**Salda-konte, štrance, journalne,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***